

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Bakalářská práce

ŠERM JAKO SOUČÁST VÝCHOVY

Vedoucí práce: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Studijní obor: Pedagogika volného času

Autor práce: Tereza Novotná

Ročník: 3.

2014

Prohlašuji, že svojí bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské (diplomové) práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Rada bych poděkovala všem, co mi pomohli při vypracování práce. Velké díky si zaslouží moji přátelé věnující se oživené historii, historického šermu, a experimentální archeologii. Jmenovitě pak skupině družině Pánů s Pořešína, která mi byla velkou inspirací při zpracovávání poslední kapitoly. Konkrétně bych ráda poděkovala za konzultace ohledně sportovního šermu, vedení sdružení pro oživenou historii a historickém šermu. Dále bych chtěla poděkovat za odborné trpělivé a shovívavé vedení vedoucímu práce doc.ThDr. Rudolfovy Svobodovy , Th.D.. a také patří mé poděkování Mgr. Richardu Macků za konzultaci ohledně volnočasové pedagogiky.

Obsah:

Úvod.....	6
1. Šerm jako součást výchovy v minulosti	8
1.1 Starověk	8
1.2 Raný středověk.....	11
1.3 Vrcholný středověk.....	13
1.4 Renesance.....	18
1.5 19. Století	22
2. Současný historický šerm a Living hirstory v Evropě se zaměřením na České země	28
2.1 Šerm ve 20. století do současnosti v Evropě šerm v ČR.....	28
2.2 Historický šerm	30
2.3 Oživená historie	31
2.4 Experimentální archeologie	33
2.5 Kluby vojenské historie	34
3. Současný historický šerm a oživená historie v Evropě se zaměřením na České země	36
3.1 Projekty a skupiny historického šermu, oživená historie a experimentální archeologie v Evropě.....	36
3.1.1 Oživená historie	36
3.1.2 Historický šerm.....	38
3.2 Projety a skupiny zabývající se Historický šerm, Living history a experimentální archeologie v České republice	39
3.2.1 oživená historie	39
3.2.2 Historický šerm.....	42

3.2.3 Experimentální archeologie	43
4. Účastníci a jejich proměna vlivem metod a principů volnočasové pedagogiky skrze volnočasovou aktivitu oživené historie a historického šermu	46
4.1 Primární prevence sociálně patologických jevů v minulosti	46
4.2 Historický šerm a oživené historie jako prevence sociálně patologických jevů	49
4.2.1 Účastník adolescent	49
4.2.2 Animační metody a principy použitelné v rámci oživené historie a historického šermu.....	51
Závěr	53
Seznam použité literatury.....	55
Online odkazy	58
Abstrakt	60
Abstrakt	60

Úvod

Téma bakalářské práce jsme si vybrala, jelikož mi nebylo úplně cizí. Představuje součást mého volnočasového zájmu. Lákalo mě prozkoumat tuto problematiku z jiného úhlu pohledu a seznámit se s jejím vývojem v historii a současnou situací u nás i v zahraničí.

Cílem mé práce by mělo být popsat výuky šermu v minulosti a v návaznosti na to, ukázat jaká je dnešní situace výuky šermu (a jeho odvětví). Zároveň chci ukázat, jak by se v současném volnočasovém zájmu dali použít animační principy a metody jako prevence sociálně patologických jevů zaměřené na věkovou skupinu adolescentů.

Jedním ze stěžejních zdrojů, ze kterých jsem čerpala, byla Stručná historie šermu, která je provázána skoro celou bakalářkou prací. Zdrojem pojednávajícím o středověku (o jeho kultuře, výchově aristokratů, výuce šermu atd.) je kniha *Rytíři a rytířství ve středověku*¹. Tato kniha pojednává o historii renesance ve výchově a výuce renesančního aristokrata. Nejvíce jsem čerpala z *Každodennost renesančního aristokrata*². Informace o výchově aristokrata v devatenáctém století jsem získávala z knihy *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*.³ Ve třetí kapitole jsem používala mnoho internetových zdrojů, kde jsem hledala informace o jednotlivých skupinách, sdruženích a klubech a také o, poměrně nové volnočasové aktivitě, oživené historií a i o něco starším historickém šermu.

¹ FLORI, Jean. *Rytíři a rytířství ve středověku*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2008. Kulturní historie, ISBN 978-80-7021-897-6.

² KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*. Vydání druhé. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2004, s. 47. ISBN 80-7185-639-8.

³ VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*. První. Praha: Libri, 2013, ISBN 978-80-7277-503-3.

Důvodem, který mě k tomu vedl, byl velmi malý počet odborných publikací, nebo vůbec žádná dostupná verze v českém jazyce pojednávající o těchto fenoménech, kterými jsem se zabývala v mé práci. V poslední kapitole se pro mě stal klíčovým zdrojem studijní text *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*⁴.

V první kapitole se budu zabývat výchovou a výukou bojovníků a také výchovou a výukou šlechticů (v pozdějších dobách i měšťanů) v šermu. Soustředím se převážně na Evropu a hlavní úhel pohledu zaměřím na české země.

Ve druhé kapitole budu popisovat výukou šermu ve dvacátém století. Dále bych lehce chtěla nastínit historii olympijských her, jak těch starověkých, tak těch novodobých, na kterých se šerm jako sport provozuje. V této kapitole bych chtěla provést krátké seznámení s pojmy jako je sportovní šerm, historický šerm, oživená historie, experimentální archeologie a kluby vojenské historie.

Ve třetí kapitole bych ráda uvedla několik zahraničních skupin a sdružení zabývajících se historickým šermem a oživenou historií. Hlavní polem záberu by však měli být české skupiny, sdružení a vojenské kluby. Zahraniční by měli ukázat provázanosti tohoto volnočasového zájmu.

Čtvrtá kapitola by měla popisovat prevenci sociálně patologických jevů, kterou by mohlo poskytovat správné a zdravé vedení skupiny či sdružení za pomoci animačních metod a principů. Pohled prevence by se měl zaměřit na adolescentní část (výše jmenovaných) volnočasových zájmů a aktivit. Tito adolescentní účastníci jsou totiž jedni z nejohroženějších skupin a zároveň potřebují velmi citlivé vedení.

Při tvorbě baltské práce jsem použila metody přímou synchroní komparativní.

⁴ KAPLANEK, M. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0565-4

1. Šerm jako součást výchovy v minulosti

1.1 Starověk

Šerm, jako bojová činnost a způsob tělesného cvičení, je téměř tak starý, jako lidstvo samo.⁵ První zmínky o šermu nacházíme již u významných starověkých civilizací. Samozřejmě o těch čím dále do historie, tím jsou zmínky chudší. Například nejstarší, avšak velmi skromné, zmínky pocházejí ze starověké Indie, kde se šermu věnovali bráhmani, kteří se „umění meče“ – jak oni sami říkali – nejen věnovali, ale také jej vyučovali. „*Např. v Bhagavadgítě, staré indické knize, určené jen zasvěcencům, jsou obsaženy stati pojednávající o válečném umění a o ovládnání zbraní.*“⁶

Již Egypťané pochopili, jak důležitou složkou výchovy je pohyb. Snažili se dítě naučit všemu, co by v životě jako dospělí jedinec mohlo potřebovat. Egypťané dělili život na několik období. První tři období měli po 10 letech a zbývající, tedy život sám, pak měl v ideálním stavu až 60 let (této délky života se však většina obyvatel Egypta nedožila). Prvním obdobím bylo dětství, kdy výchova a vzdělávání bylo v rodinném kruhu. Období dětství trvalo deset let. Druhé spočívalo v učení se řemeslu, které ho bude živit. Následujících deset let vydělává peníze a získává majetek. Dalších deset let stárne a nabývá zkušenosti.⁷ *Víme, že v Egyptě se vyučovalo šermu mečem i holí a že meče byli bronzové asi až do 10. -9. století př. Kr., kdy je nahradily meče železné.*⁸ Skromná fakta o výuce šermu se dozvídáme z fresek a archeologických nálezů. Po období velkých říší se zprávy o výuce šermu vytrácejí, a to až do doby starověkého Řecka.

Daleko pestřejší soubor informací je možné najít o starověkém Řecku, kde byl šerm již zcela evidentně součástí širšího celku výchovy.

⁵ VINCENC J. *Stručná historie šerm*, s. 7.

⁶ PLCH, P. *Historický šerm*, s. 7

⁷ Srov. VÁCHALA, B. *Starí Egypťané*, s. 123.

⁸ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 7.

Řecko však není jednotným státem, spíše je to mnoho jednotlivých městských států žijících vedle sebe. V městech tak fungují různá společenská rozvrstvení a také způsoby politiky a vlády. Také tento fakt poukazuje na to, že ani výchova a výuka dětí nebude v jednotlivých městských státech stejná. Nejvýrazněji je to asi vidět na dvou městských státech a to na Aténách a Spartě. Aténské politické zřízení se snažilo o demokratické vedení státu. Zatímco zemědělská Sparta maximalizovala vojenské síly a vojenskou formu vlády, Atéňané se snažili své děti všestranně vychovávat a rozvíjet veškeré složky jejich osobnosti. Do sedmi let byli vychováváni v domácím prostředí matkou. Od 7 let začali chlapci docházet do soukromých škol, kde se učili psát, číst, počítat, hrát na hudební nástroj a tančit. Cílem hudební výchovy bylo kultivovat mysl a pohybové schopnosti člověka. Toto období trvalo do 14 let chlapce. Od 14. roku se jeho výuka soustředila na zápas a gymnastiku (dále pak na plavání a hry). Dosažením 15 let se po tři roky připravoval na službu ve finančních a státních úřadech. Další dva roky sloužili jako příprava pro bojovou a vojenskou službu. Ve dvaceti letech se mladý muž stává právoplatným občanem.

Spartský výchovný systém byl hodně založen na tělesném cvičení a velké fyzické námaze. Na rozdíl od aténského výchovného systému zde měly ke vzdělání přístup i ženy. Ve své podstatě byli děti od sedmi let posíláni do škol. Tam měli velice tvrdou výchovu. Nebyly to školy v dnešním slova smyslu. Neučili v nich učitelé, ale zasloužilí občané a bývalí vojáci. Tyto školy se svou formou podobaly dnešním internátním školám. Tyto školy financoval stát. Chlapci měli velmi nuzné podmínky. Měli chatrné oblečení a velmi často chodili bosí, ani strava nebyla nijak valná. Nezřídka se stalo, že byli hladoví. Svými vychovateli byli nuceni krást, pokud byli chyceni, byli potrestáni. Ovšem ne za to že kradli, ale že se nechali chytit.⁹ Výchova kladla důraz na tělesné cvičení, vojenský výcvik a otužování.

Děti též vedli k hudbě, ale ne pro kultivaci ducha, ale pro podporu bojového ducha. Nebyli však vychováváni jen tělesnými cvičením, ale spartánská výchova měla i svou ideologii. *Ideologický byl výcvik vojáků (porovnáno s míněním dnešních vojenských*

⁹ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s 8.

psychologů) velmi „jednoduchý“, a to: *bud' zvítězíte (pokud možno vždy) nebo celý náš národ Spartánů bude pobit, rozprášen, eventuálně prodán do otroctví.*¹⁰ Do osmnácti let byli děti svobodných občanů takto vychováváni a učeni. Po osmnáctém roku nastupovali na dva roky na výhradně vojenský výcvik a po té deset let sloužili jako vojáci. Vojáci měli za povinnost celou dobu této služby žít v kasárnách i přesto, že byli v některých případech ženatí. Ani po osmnácti letech tvrdého výcviku se ženy cvičení nezbavily. *Ve spartě byly těhotné matky nuceny provádět namáhavá cvičení, aby tak zajistily, že jejich dítě bude silné.*¹¹

Další důležitou říší starověku byl Řím. Římané mnohé převzali z řecké a etruské kultury, nebo se alespoň nechali inspirovat. Armáda byla mnohem méně vlastenecká a především lépe organizovaná. Základem římské armády byly pěší legie a celkem malé, ale elitní jezdecké jednotky zřizované z příslušníků nejvyšších vrstev Říma. Fyzická síla římských bojovníků byla velmi dobrá. Výcvikem procházeli pouze mladíci z vyšších vrstev společnosti. Pravidelný intenzivní výcvik v šermu a rozsáhlé bojové zkušenosti vedly k všeobecně vysoké úrovni v ovládnutí chladných zbraní.¹² Ve 3. století př. n. letopočtem prošla armáda změnou a stala se z ní armáda čistě profesionální - žoldácká.

Nově příchozí prodělávali tvrdý výcvik. Poměrně podrobné informace o tomto výcviku nám zanechal Flávius Vegetius Renatus ve svém spise *Nárys vojenského umění* (koncem 4. století po Kr.). Píše: *Starí Římané, jak nacházíme ve spisech, cvičili nováčky tímto způsobem. Vyrobili dlouhé štíty spletené z proutí, dvakrát tak těžké, jako normální štít. Místo mečů dávali nováčkům dřevěné hole, také dvojnásobné váhy. S těmito cvičnými zbraněmi prodělávali výcvik u kůlu, a to dopoledne i odpoledne.*¹³

Vojáci se najímali na dobu 16 až 20 let. Základem výcviku se staly dlouhé pochody (minimálně 15 - 20 km denně, ale i více), běh, skoky, plavání, hod oštěpem,

¹⁰ VINCENC, J. *Stručná historie šermu* s. 10.

¹¹ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 11.

¹² PLCH, P. *Historický šerm*, s. 7

¹³ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 11-12.

lukostřelba, šerm a zápas. Vojáci byli cvičeni v šermu s krátkým mečem s ostrou špičkou, který měl již od 4 století př. Kr. výhradně ocelovou čepel.

Jedním z fenoménů té doby byly bez pochyby gladiátorské hry. Prapůvod měly v náboženských rituálech. Např. souboje dvojic byly součástí pohřební hostiny. Prolitá krev pak symbolizovala smutek a utrpení pozůstalých. Postupem času se z gladiátorských her stala velmi oblíbená zábava. Mezi zápasníky byli v pozdějších obdobích i svobodní občané. Gladiátoři byli cvičeni ve speciálních školách. Jejich majitelé a často i trenéři v jedné osobě se nazývali lanisté. Bývali to starší a zkušenější gladiátoři, kteří své znalosti předávali těm mladším.¹⁴

1.2 Raný středověk

Po pádu západofřímské říše roku 476. nastává oficiální začátek středověku. Z těchto dob máme velice málo zpráv o výuce šermu. Začíná období stěhování národů. Křesťanství je šířeno do celé Evropy. Pohanské náboženství však neustoupilo, aby je nahradilo nové. Smísilo se s křesťanstvím ní a splynulo, přesněji řečeno asimilovalo, adaptovalo a přejalo mnoho zvyků, rysů a praktik předchozího náboženství.¹⁵ Stejně jako předešlé náboženství možná ještě více ovlivnilo všechny sféry života tehdejších lidí, tím pádem i výchovu a vzdělání dětí.

Drobné i větší boje mezi jednotlivými národy a kmeny zuřily neustále. Základní stavební kámen těchto národů tvořil král či kníže. Dávnou vazbou spojující vojáky s jejich vůdcem byla věrnost a etnická příslušnost.¹⁶ Tito králové a knížata byli v první řadě vojenskými veliteli. Pomalu se utváří feudální společnost. Založená na vzestupné hierarchii. Král se obklopil svými bojovníky („zakladateli“ šlechtických rodů v daném národě), kteří mu sloužili jako jezdecká vojenská síla. Tito bojovníci dostali půdu od krále, tato půda se nazývá léno či feudum. Léno mohlo kromě půdy být i hodnost, určité právo či úřad. Leník složil lenní slib, v něm se zavázal k určitým povinnostem. Léno musí spravovat a chránit před nájezdy. Jízdní bojovníci se nazývali belatores. Svému

¹⁴ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu* s. 14. -15.

¹⁵ FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověk*, s. 26.

¹⁶ Srov. FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověk*, s. 27-28.

králi či knížeti musí odvádět daně v podobě naturálií nebo v podobě „finanční“. Dalšími povinnostmi leníka bylo osvobození zajatého pána poskytnutím výkupného, doprovázení na křížové výpravy a další. Jednotliví leníci se také po vzoru krále či knížete obklopili družinou věrných. Postupem středověku se tento feudální model společnosti pomalu ustavoval a rozvíjel.¹⁷

Velmi výrazným národem ve výchově a výuce vojenským stylem byli Vikingové. Jako národ bojovníků a šermířů se dostávají do popředí v 8. století. Vikingové zahrnují dnešní národy - Nory, Švédy a Dány. Seveřané se zabývali především bojem, mořeplavectvím, pirátstvím a otrokářstvím. Velel jim náčelník (jarl – vévoda) jinak si byli všichni rovni, tím pádem směli všichni nosit zbraň.

Vikingové vychovávali děti od školního věku velmi tvrdě. Chlapci procházeli bojovým výcvikem. Velký důraz se kladl i na zapojení do práce na moři v jinošském věku. Vikingové se po moři plavili na svých Drakarech. Drakar byla plachetní veslice. Nepoužívali však otroky jako Římané a Řekové, ale pádlovali sami. To jim zajišťovalo velkou fyzickou zdatnost a sílu.

Vynikali jako výborní bojovníci. Jejich výjimečnost tkvěla ve skvělé vysoké postavě, fyzické kondici a psychické soustředěnosti. Údajně toto vypětí navozovali „magickými houbami“ ovšem o pravdivosti těchto údajů se dodnes vědci neshodují. *„Šerm Vikingů byl patrně stejný jako u ostatních evropských národů doby, tj. stále ještě nemluvíme o šermířském „umění“, ale o převaze hrubé síly v šermu, která byla rozhodující u primitivních seků či bodů, které se v tehdejších šermu prováděli.“*¹⁸

Mezi Vikingy docházelo k soudním sporům, které se dostaly do slepé uličky. Ty většinou řešil souboj mezi obhájcem a žalobcem, kde bylo zajisté potřeba prokázat nutné šermířské umění.¹⁹

¹⁷ Srov. FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověk*, s. 46.

¹⁸ VINCENC, J. *Stručná historie šerm*, s. 11-12.

¹⁹ VINCENC, J. *Stručná historie šerm*, s. 22.

Na území dnešní Francie proces ustanovování barbarských království vedl k prosazení moci Franků. V 8. století v dynastii Pipinovců vynikla osobnost Karla Velikého. Tento král byl nejen významným vojevůdcem své doby, ale zasloužil se spolu se svými druhy o rozšíření dodržování ideálu Rytíře-šlechtice. Ideál byl jakýmsi souborem nepsaných morálních pravidel o tom, jak by se Rytíř-šlechtic měl chovat. Ta byla podmíněna i jeho bojovými (tedy šermířskými) schopnostmi.²⁰ Od 10. století dochází na území dnešní Francie k rozdrobení moci Karlovců, soupeření a ambice nutí feudály k tomu, aby se stále více obklopovali jízdními bojovníky (milites). „*Těmto bojovníkům umožňují, aby si získali nebo upevnili jmění, usazují je v lénech soustředěných kolem opevněného sídla, případně se tyto lidé usazují na svém vlastním svobodném statku.*“²¹

1.3 Vrcholný středověk

Na začátku se feudální společnost rozložila na tři základní stavy. Lidé věřili, že bůh vytvořil rozdělení na tři stavy. Rozložení na ty, kdo se modlí (tedy duchovní, kněží, nebo-li oratotes) dále, ty kdo bojují (světský stav, šlechta, bellatores) a nakonec ty, kdo pracují (nevolníci, dělný lid, laboratores). V postupu vrcholného středověku se kromě těchto tří stavů začaly objevovat i další skupiny, které bylo nutné zařadit do společenského systému. Jednou ze skupin bylo i měšťanstvo. Snažili se co nejvíce osamostatnit, získat svobodu a nezávislost na svých lenních pánech. Měšťané postupně získávali více moci, začali se prosazovat, uplatňovat svá práva a vymáhat další. Postupem času se města stala v podstatě čtvrtým stavem. Trojdílná společnost se začala měnit na stavovskou.²²

Jedním z typických zástupců středověké společnosti, jež vyučoval šermu, byl Rytíř. Význam pojmu Rytíř se ve středověku měnil. Jeho prvotní význam v 10. - 12. století označuje těžkého bojovníka na koni. Výzbroj těžkého jezdce byla velmi nákladná. Do

²⁰ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 20.

²¹ LE GOFF, J., SCHMITT, J-C. *Encyklopedie středověku*, s. 936.

²² Srov. LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*, s. 253.

jeho výstroje a výzbroje patřila lněná tunika, prošíváné nohavice a kabátec, kroužková brň (lidově nazývaná kroužková košile, postupně pokrývala i nohy nejen trup a ruce), měkčenou vycpávku do přilby a přilbu.

Samostatnou kapitolu chápání slova rytíř poskytlo na začátku 12. století vytvoření náboženských vojenských řádů. Rytíř z Champagne Hugo de Payens založil roku 1118 řád řeholních rytířů. Koncil v Troyesi v roce 1129 řád potvrdil. Tito rytíři sami sebe nazývali „chudí rytíři Kristovi“. Nadále přijali pojmenování „templáři“. Podle jejich vzoru se Řád Milosrdných bratrů (špitálníků) přeměnil na bojový řád. Od svého vzniku se řád věnoval zdravotní službě. Od své proměny poskytovali bojovou i zdravotní službu. Na konci 12. století prošel proměnou i Řád německých (teutonských) rytířů. Tyto řeholní řády měli ukázat jakýsi ideál Kristova rytíře, jež koná vše pro dobro ostatních věřících a lásku boží nikoli pro svou vlastní slávu a přízeň dam. Proklamováním těchto hodnot se zabývali Řehoř VII., Urban II. a Bernard z Clairvaux. Přes proklamaci zůstal ideál rytířstva světský.²³ Na našem území vznikají v raném středověku a v průběhu vrcholného středověku různé církevní řády. Mnohé přicházejí ze zahraničí a zakládají s požehnáním vládnoucích tříd své kláštery. Mnišské řády od raného středověku formovaly naši kulturu a civilizaci. Medikanti spoluutvářeli městskou a universitní kulturu vrcholného středověku spolu s mniškami.²⁴

Od doby vzniku bojových řádů a jejich rytířů se světské ideály válečníka a jezdce snoubí s ideály křesťanské víry.

Objevují se první zmínky o pasování rytířů a postupně se rozmáhá fenomén rytíře šlechtice. „*Vstup do rytířského stavu zůstává relativně otevřený až do konce 12. století. Nicméně sílila tendence uzavřít jej osobám nešlechtického původu až ve 13. století se objevují stále přesnější právní omezení.*“²⁵

²³ Srov. FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*. s. 167-170.

²⁴ Srov. *Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, s. 5.

²⁵ FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, s. 70.

V průběhu 12. století šlo rytířstvo výrazně dopředu. Knížectví a monarchie sílily, opírající se o pevnosti a rytíře. Během 12. století nabylo rytířstvo jisté etiky a ideologie a uplatnily své sociální charakteristiky. Postupem stoletím nebyl rytíř jen pouhou profesí, ale měl vyhlídky stát se titulem. Tato proměna završila v průběhu 13. století. Rytířstvo se tak pomalu stává synonymem pro šlechtu ale ne naopak.

„Začátky systematické rytířské výchovy spadají zhruba do 11. století, kdy zároveň vychází první vydání spisu Rytířské zrcadlo. V Českých zemích se počal rozvíjet život po vzoru rytířské společnosti pokročilých zemí s příchodem Přemyslovců. Již ve 12. století touto výchovou prošli všichni synové šlechticů. Výchova postupně formovala své zásady a rámce. Vyvrcholení ideí výchovy středověkého aristokrata se odehrává v době vrcholného středověku v podobě vysoké dvorské kurtoezie.

Výchova začínala již od raného věku. Do sedmi let dítěte měla výchovu a péči o něj na starosti matka (popřípadě kojná či chůva). Od sedmi osmi let (dle vyspělosti dítěte) je odebráno z matčiny péče a je umístěno do některé jiné šlechtické rodiny (pokud možno významnější). Zde slouží jako páže svému pánu.

Páže se učí správně stolovat, být galantní, zásadám křesťanského náboženství, zpěvu, tanci, hudbě, veršování (jednalo se však spíše o recitování z paměti naučených textů než jejich skládání, mnoho šlechticů neumělo číst a psát), čtení, psaní a počtům. Ovšem tři poslední dovednosti se mnohdy chlapci učili jen okrajově. Pozornost byla soustředěna na fyzickou zdatnost a obratnost. K rozvíjení tělesných aktivit sloužila jízda na koni a otužování. „*Malý rytíř ve věku 7- 8 let byl svěřen svému trenérovy, což byl většinou zkušený zbrojnoš a šermíř. ... Tento zbrojnoš – trenér měl za úkol vychovat z chlapce dokonalého Rytíře a především šermíře – bojovníka*“²⁶.

Tento základ dostali i dívky. Kromě základní výuky byla výchova směřována naučit mladou dámu, jak být dobrou hospodyní. Naučila se a rozvíjela ruční práce (tkaní, předení, šití vyšívání.).

²⁶ VINCENC, J *Historie šermu*, s. 11-12.

Chlapci byli, mimo tento základ, cvičeni v zápasu, lukostřelbě, hodu kopím a šermu. Nejméně pozorností z cvičení a schopností bylo věnováno plavání. „*Seznámit se s vodou a poznat její hlubiny bylo ovšem důležité i pro rytíře. Museli nejdnou přeplavat na koni vodní toky, když nepřítel strhl mosty nebo se nemohl najít brod. Předpokladem pro tyto vojenské přechody byla znalost plavání, nemělo-li se hazardovat se životy.*“²⁷

Mezi 12. a 14. rokem (záleželo na vyspělosti chlapce) postoupil do vyššího stádia své výchovy a výuky, stal se panošem. Tento post skýtal několik základních funkcí a činností. Například činnost garderobiérská, obsluha u stolu, falconiere (sokolnictví) a také další vojenský výcvik. Ten obnášel běhy a skoky, hody a vrhy, lukostřelbu, šplh, tanec. Běhy se zaměřovali na vybíhání na kolmou stěnu pomocí desky. Skákalo se přes nejrůznější překážky. Hody a vrhy byly zaměřeny na přesnost na cíl. Střelba se trénovala jak z kuše, tak z luku. Šplhalo se na tyč, provaz a žebřík. Upevňovala se jízda na koni. „*Vedle toho byly na knížecích dvorech pořádány rytířské hry, při nichž se stupňovala a vyzrávala fyzická síla, zručnost a obratnost mladíků.*“

Vojenský výcvik byl stejně jako celková výchova mladého šlechtice, provázena myšlenkou ideálního šlechtice. Ideály určovala nejen společnost, ale i církev.

Byla ho také učena desková hra šachy. Ovšem nebyla braná jako oddychová či relaxační, ale měla naučit mladého muže taktice. Nadále byly rozvíjeny schopnosti, šermu s mečem, boj s kopím, jednobřitou a dvoubřitou sekerou a také jízda na koni.

Pokud měl šlechtic více jak jednoho syna, mladší druhý syn dostal podobné vzdělání jako jeho starší bratr. Byla mu svěřena část rodinného majetku, jež spravoval pod dohledem svého staršího bratra (po smrti otce či po předání rodinného majetku nejstaršímu synu). Druhou možností bylo připojit se do bojové družiny jiného šlechtice. Pokud byl v rodině ještě třetí syn, odcházel většinou v sedmi letech do kláštera některého mnišských řádů.

²⁷ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I.*, s. 258.

Ideálním vyvrcholením výchovy a výuky šlechtice mělo být pasování na rytíře. Ovšem tento moment nebyl proveden u všech šlechticů, někteří se nedočkali do konce svých dnů. Mnozí aristokrati zůstali nepasováni. „*Po roce 1300 se pohyb v tomto směru sílí: počet rytířů klesá, neboť obřad pasování je okázalý a nákladný a vojenské povinnosti, dopadající na rytíře se jsou tíživější.*“²⁸ O této doby nebylo pasování pro aristokrata podmínkou vojenské kariéry, ale znamenalo v průběhu kariéry poctu. Postupem středověku se pasování na rytíře stalo nejvyšší možnou poctou a čestnou ozdobou. „*Stalo se institucí svého druhu, jež se již dávno vyznačovala svou etikou a svými rituály, ale kterou nová doba zúžila na elitu ještě užší, než byla kdysi.*“²⁹

Zajímavým a důležitým momentem, v životě šlechty a rytířů, byly turnaje. Jejich počátky nalezneme už v raném středověku a postupem času získávají čím dál víc specifictější charakter. Z počátku býval turnaj pouhým měřením sil jednotlivých bojovníků. Tento charakter však časem nebyl hlavním motivem. Z turnajů se staly několika denní slavnosti sestávající z dvorských kratochvil hostin a ceremonií. Byly také často prostředím pro politická jednání a uzavíráním smluv (které mohou mít i podobu svatby). U většiny turnajů pak nalezneme stejné znaky či „*tři základní okruhy zřetel užitekosti ve smyslu tréninku opravdového boje ve válce, hledisko herní činnosti, v níž se prolíná hra i sportovní zápolení profesionálů, jejichž cílem je zvítězit pro slávu či odměnu nikoli zabít, charakter slavnosti, jež z těchto setkání činní podívanou, kterou publikum vyhledávalo a velmi oceňovalo.*“³⁰

V pozdním středověku se však s úpadkem rytířství začíná především šlechta, mající rytířský původ, silně ohraničovat oproti ostatním skupinám obyvatelstva. Pro obnovu rytířství jsou vytvářet takzvaná „turnajová společenstva“, která chtějí oživit myšlenku rytířského života. Účast v nich je však podmíněna rytířskými předky. Členové si musejí

²⁸ FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, s. 73.

²⁹ FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, s. 73.

³⁰ FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, s. 111

nechat zpracovat rodokmen. Ten má potvrdit jejich rytířský původ. Kvalita těchto genealogických prací však byla velmi pochybná.³¹

1.4 Renesance

V renesanci se změnil význam společenského označení rytíř. Tímto pojmem nebylo vymezováno výlučné postavení ve společnosti, jež se udělovalo pouze za zásluhy a činy (ne každý šlechtic byl ve středověku pasován na rytíře), ale v renesančním období znamenalo společenské postavení skupiny nižších šlechticů. Zároveň označení ztratilo vojenský charakter. Změnilo se i celkové uvažování šlechticů.

Stejně jako ve středověku, ani v renesanci nebylo těhotenství, porod a následujících prvních let života úplně jednoduchou záležitostí. Pokud dítě přežilo porod, nezaručovalo to vždy dlouhý a spokojený život. Úmrtnost dětí několik hodin až dní po porodu byla vysoká. Skonalo tak každé desáté dítě. Patnáctých narozenin se dožívala pouhá polovina dětí.³² Po porodu byl šlechtický potomek pokřtěn. Dle postavení rodiny mu byli s pečlivostí vybíráni kmotrové a kmotry. Ti odpovídali, v případě osiření dítěte, za jeho výchovu a vzdělání. Výchova mladého šlechtice nebyla tak jednoznačná jako v období středověku. Začínají se objevovat takzvané zámecké školy. „*Její podstata tkvěla v angažování jednoho či více soukromých učitelů, kteří se v rezidenci místního pána věnovali vzdělávání jeho dětí a spolu s nimi i jiných mladých šlechticů z okolních panství či ze spřízněných rodů.*“³³ Charakter zmíněných zámeckých škol byl různý, a to z hlediska konfesijní orientace (katolický Hasištejn a českobratrský Košumberk), stylu výuky a osobností učitele (latinští čelní humanisté na Hasištejně a spíše přípravný ráz košumberské školy, předpokládající další systematické vzdělání) i délky vlastní existence těchto institucí (českokrumlovská škola, zanikající po čtyřech letech, a takřka osm desetiletí fungující košumberská škola). Zámecké školy hrály v životě

³¹ Srov. OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, s. 604.

³² Srov. PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, s. 189.

³³ KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrat*, s. 47.

předbělohorských aristokratů významnou roli.³⁴ Tyto školy se věnovali jak výuce základních disciplín jakými byly čtení, psaní, rétorika, latina, hudba, matematika i astronomie, tak byli jakousi institucí, kde se učí šlechtický potomek etiketě a šermu. Šermu se však nevyučovalo jen na šlechtických sídlech ale i na císařském dvoře. Významným svědectvím o výuce šermu na dvoře Rudolfa II. nám říká deník Adama mladšího z Valdštejna. Na několika místech je zde zmínka o šermířské škole: „8. srpna 1604 – Jedl u mne posel peruánský a mnoho jinejch, držel sem mu školu šermířskou; 1. října 1604 – Dnes byla škola šermířská a potom kurfírťová v maškaře chodila a mně šanc přinesla; 27. listopadu 1612 – Dnes sem tam zůstal, chodili enkelanderi na provaze, potom byla škola šermířská a potom komedie.“³⁵

Začínají se objevovat spisy o výchově šlechtických potomků. Jedním z nich je didaktická skladba známá jako Naučení Ludvíka z Perštýna rodičům.³⁶ Další autorem je humanistický učenec Jiří Carolides. Skladbu *Navedení mladistvého věku ku poctivým mravům a svobodným literárním uměním* vydal v Praze roku 1606.³⁷

Výchova je pak završena kavalířskou cestou do zahraničí. Návrat domů znamená výběr ze tří životních kariérních drah, na které se mladý šlechtic může vydat. První cestou je role dvořana a správce zděděného majetku. Druhou kariérní drahou je zvolení válečníka (války s Turky). Třetí je pak cesta duchovní, ta však vyžaduje hluboké a systematické vzdělání. Kariérní životní cesty se mohou zdát rozdílné a neslučitelné jedna s druhou. Mnozí páni a rytíři, kteří se jako příslušníci vyšších stavů narodili, však střídali a spojovali jednotlivé typy kariér.³⁸

³⁴ Srov. KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 49.

³⁵ KOLDÍNSKÁ, M., MAŤA, P. *Adam Mladší z Valdštejna (1569-1638). Deník rudolfínského dvořan*, s. 88.

³⁶ Srov. KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 46.

³⁷ Srov. KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 46

³⁸ Srov. KOLDÍNSKÝ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 27.

V 15. století znamenalo světové vojenství velké změny v podobě palných zbraní. Chladné zbraně ztrácejí funkci hlavních zbraní. Začaly se nosit jako zbraně poboční, aby k této změně mohlo dojít, museli však i chladné zbraně projít určitou změnou. *Meče se stávají lehčími a s tenčí čepelí se dají nosit jako poboční zbraň na osobní obranu a na souboje.*³⁹ Osobní souboje se stávají velmi populárními. S tímto fenoménem souvisí změna, která se udála v uvažování šlechty. Jedním z hlavních atributů renesanční a humanitní aristokracie byla považována čest. Byla i skutečností, podle které byl člověk posuzován. Ztráta cti se tak rovnala ztrátě šlechtictví, proto pro ni zcela logicky byl aristokrat tehdejší doby schopen položit i život. Šlechtická čest však neměla pouze individuální rozsah, ale i skupinový rámeček, takže šlechtic mohl ohrozit pověst celé rodiny či celé sociální skupiny. Ztráta cti neměla jen společenský dopad, ale i dopad právní.⁴⁰

Tato změna nastolila změnu výcviku a výchovy profesionálních vojsk i měšťanských souborů. Další změnou je udělení zbrojního práva měštům, což značí, že šerm není už výsadou šlechty, ale k jeho výuce se dostávají i měšťané.

Neustálý spor mezi sebou vede Itálie se Španělskem o to, kdo jako první založil šermířskou školu. Ve světě jich postupně vzniká několik (a to ve Španělsku, Itálii, Francii, Německu, Anglii)

Nejstarší z těchto škol je škola španělská. Prvními španělskými autory šermířských traktátů jsou Pedro de las Torres, Luis de Navarez a Sanches de Carranza. Carranza v rozsáhlém díle zaznamenal všechny zvláštní obraty a pohyby zbraní, které užívali ostatní mistři. Španělští učitelé vytvořili (zřejmě nechtěně) ze šermu mečem a později kordem mysteriózní vědu vyžadující znalost geometrie filosofie a spočívající na matematickém poměru oblouků, úhlů a tětiv a podobných věcí pro praktický šerm nepoužitelných a to již v 15. století.⁴¹

³⁹ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, 31.

⁴⁰ Srov. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*, s. 144.

⁴¹ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 32.

Další školou je škola Italská. O Itálii koncem 15. století nelze mluvit jako o jednotném státu, ale o řadě malých států. Také proto nemůžeme mluvit o jednotné škole šermu, ale o jednotlivých šermířských mistrech. *Achile Marozzo byl vynikající spisovatel. Jeho dílo Opera nova podává relativně jasný výklad o výcviku šermu té doby. Mimo Bolognu se v šermu proslavili také mistři z Benátek, z nichž asi nejvýznamnější byli, Salvatore Fabris a Nicola Giganti.*⁴²

Ve Francii, i když to není dokázané, je předpokládáno, že v šermířských školách učili z počátku 15. století hlavně italské a španělské mistři. „*Francouzská Karel IX. založil roku 1567 Královskou šermířskou akademii a od té doby se zásady výuky šermu a skládání mistrovských zkoušek konsolidovány pod tímto ústavem.*“

*V průběhu 14 století se někteří podnikaví a obávaní „mistři bojového umění“ sdružili a vyhradili si pro sebe právo vyučovat šermu.*⁴³ Nejznámější a zároveň nejoblíbenější mistr německé školy je Talhoffer. Jeho dílo vypovídá o soudních soubojích. Slouží i jako návod jak při soudních soubojích postupovat. Monopol na vyučování časem získalo jedno bratrstvo. „*Bratrstvo sv. Marka (neboli Marxbrüder) získalo značnou proslulost a jeho sídlo ve Frankfurtu nad Mohanem se stalo jakousi univerzitou. Bratrstvo se dlouhou dobu těšilo řadě psaných výsad, které byly potvrzeny patentem císařem Fridrichem v Norimberku roku 1480, ...a roku 1579 v Praze Rudolfem II.*“⁴⁴

V Anglii se stále udržoval šerm s „širokým mečem“ a štítkem ustupoval pomalu evropskému šermu, který do Anglie přinášejí italské a španělské mistři. „*Jindřich VIII. ...založil někdy před rokem 1540 společnost či korporaci šermířů, nejlepších mistrů své doby.*“⁴⁵

⁴² Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 33.

⁴³ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 35.

⁴⁴ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 35-36.

⁴⁵ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 43.

Výuka šermu v českých zemích. „*Nejslavnější z těchto asociací, a jedinou, která vůbec kdy byla schopná konkurovat Marxüderům, byli Fedrfechtýři, kteří jako první přijali španělskou a italskou školu...Jediný rozdíl mezi nimi byl ten, že sídlo Markusů zůstalo ve Frankfurtu, zatím co sídlo Fedrfechtýřů bylo v Praze.*“ Tyto dvě bratrstva spolu soupeřila. Fedrfechtýři jsou pro český šerm a jeho výuku velmi podstatnou kapitolou. V polovině 16. století byla založena Česká zemská stavovská šermírna a nacházela se v jízdárně pražského hradu. Působili zde slavní italští mistři a v pozdějších dobách i mistři francouzští. Výuka šermu byla určena v první řadě aristokratů, ale i měšťané už do těchto škol a šermíren zavítali. „*Cvičilo se s tesáky, holemi, halapartnami, dřevěnými meči a železnými rapíry. Veřejné školy se v Praze konaly ve Staré Rychtě, kde probíhaly také zkoušky, preby.*“⁴⁶

1.5 19. Století

Na přelomu osmnáctého a devatenáctého se Evropou prohnala vlna revolučních napoleonských válek. Celoevropské změně velkou měrou přispěla rozbíhající se průmyslová a sociální revoluce. Lidé z venkova postupně celé devatenácté století odcházejí do měst či do jejich blízkostí, kde vznikají továrny. Vytvářejí tak satelitní předměstí. „*Lidé přicházející z venkova se do městských center začali vlastníkům výrobních prostředků nabízet jako levná pracovní síla. Tím vznikl zcela nový společenský stav – tovární dělnictvo.*“⁴⁷

Rozdíl, mezi urozeným a neurozeným, se zmenšoval a v ideální rovině byli stavěni téměř na roveň. V praktickém světě však měli aristokraté a duchovenstvo převážné zastoupení v hlavním zákonodárném uskupení na zemském sněmu. Česká a moravská aristokracie počala pociťovat ohrožení své moci. Dvěma faktory, které ji omezovaly, byl centralistický absolutismus uplatňovaný dvorem a prosazující se měšťani (svým podnikáním). Velkou proměnou prošlo i uvažování většiny aristokratů. „*I když pro obyvatele Rakouska-Uherska platila rovnost, aristokratické rody tento stav nikdy*

⁴⁶ LEOTOŠNÍKOVÁ, L., HERČÍK, J.: *Zbraně, šerm a mečíři*, s. 102.

⁴⁷ VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 87.

neakceptovaly. Pocit vlastní výjimečnosti a setrvávání ve stávajícím společenském uspořádání vedl k její izolaci.⁴⁸ Změny v uvažování měly dopad na jejich hospodářské, ekonomické i další činnosti a také jednání a chování. Většina z nich opustila koncept robotního velkostatku. Svým poddaným za práci platili rentu ve stříbrném oběživu konvenční měny. „Císařský dvůr vždy nutně potřeboval peníze a v námi sledovaném období již z povyšování dosud neurozených, ale hmotnými prostředky disponujících lidí nedělal žádnou velkou vědu. Do řad zemské šlechty tak mnohem snadněji než dříve pronikali nově nobilitovaní jedinci, zjednodušeně bychom mohli říci „uhelná a ocelářská hrabata a baroni.“⁴⁹

Tyto změny ve společnosti měli přímý vliv na soukromý život šlechty v Českých zemích a na Moravě. Což mělo přímý vliv i na výchovu jejich potomků. Výchova šlechticů dostala jiný ideový nádech. „Začali věřit myšlence, že je rodová tradice zavazuje k tomu, aby statky které převzali po předcích, předali pokud možno v ještě v rozhojné míře svým potomkům.“⁵⁰ Od raného mládí jim byla vštěpována tato myšlenka. Důležitá pro ně byla šetrnost, hospodárnost a odpovědnost za podané. Aristokratické rodiny daleko více nyní kladly důraz na celkové vzdělání a to především vysokoškolské. „Šlechtici neváhali vynakládat celá jmění, aby zejména svým synům zaplatili ty nejlepší preceptory. Často mezi nimi byli i vysokoškolští profesori a přední vědci.“⁵¹ V minulých stoletích sice synové ze šlechtických rodů procházeli vysokoškolským vzděláním, ale v devatenáctém století bylo velmi žádoucí, aby mladý šlechtic absolvoval systematické vysokoškolské vzdělání. U humanitních věd to byla teologie a dějiny všech evropských zemí. Z exaktních věd se těšila oblibě botanika a zoologie. Dalšími žádanými studijními obory bylo právo a architektura (především

⁴⁸ ŽUPANIČ, J., *Nová šlechta rakouského císařství*. s. 24

⁴⁹ VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 216.

⁵⁰ VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 224-225.

⁵¹ VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 227.

pevnostní a ženíjní stavebnictví). Dalším oblíbeným studijním oborem byla medicína. Nebývalo však zvykem, že by šlechtic po dokončení studií medicíny provozoval lékařskou praxi. Ovšem medicína v té době byla jakýmsi všeobecným úvodem do přírodovědných oborů. Z bohatého výčtu oblíbených studijních okruhů byly šlechtici nejčteněji studovány práva.

Kromě již zmíněných oborů bylo požadováno, aby aristokrat tehdejší doby hovořil několika jazyky. Hlavními komunikačními jazyky české šlechty byla němčina a čeština. Bylo žádoucí znát jazyky, jako byla francouzština a italština, někteří se též učili španělštinu a pomalu se začíná rozšiřovat i angličtina.

Další oblastí, která k výchově šlechtice neodmyslitelně patřila, byla „sportovní“ průprava. Nebylo to však nesmyslné nahánění svalové hmoty, nýbrž rozvíjení praktických dovedností nutných pro život. Důležitým prvkem byla jízda na koni. Šlechtic se také musel naučit zacházet se zbraněmi jak palnými (pistole, puška – převážně lovecká), tak se zbraněmi chladnými (bodnými kord, sečnými šavle). I když tato složka pomalu ztrácela praktický význam, považovala se stále za součást dobré výchovy mladého aristokrata. Její praktické využití mohl tehdejší šlechtic uplatnit v armádě, kde se těchto zbraní ještě využívalo. Do průpravy samozřejmě patřil i tanec a základy společenského chování.⁵²

Po dokončení studií čekalo na aristokrata několik životních cest. Jestliže syn byl nejstarším dítětem, zdědil po otcově smrti či dobrovolném předání veškeré rodinné majetky. Kompletní rodinné majetky zdědil jen v případě, že jeho rodina byla významným šlechtickým rodem. Tyto rodiny udržovaly myšlenku nedělitelnosti majetku. Nižší šlechta pak měla „*tak zvaná alodní či alodiální (nesvěřenecké) statky, které bylo možné do nekonečna dělit.*“⁵³ Kromě hospodaření na panství měli významní

⁵² Srov. VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 228.

⁵³ Srov. VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 217.

aristokraté povinnosti i v zemské politice, proto většinu roku trávili (mnohdy i s rodinami) v palácích v zemských hlavních městech.

Ostatní sourozenci měli na výběr z několika možností. Jednou z nich byla již po staletí oblíbená vojenská kariéra. Pozice vysokého důstojníka císařských vojsk znamenala poměrně slušné sociální zabezpečení. Teologie představovala další kariérní dráhu. Ovšem to pro mladého aristokrata znamenalo dlouhé a systematické vzdělávání v této oblasti. „*Pokud však teologická studia absolvovali, dosahovali členové knížecích a hraběcích rodů biskupských a arcibiskupských hodností stále ještě v raném věku, mnohdy již kolem třicítky.*“⁵⁴

Uplatnění v mnohvrstevnatém byrokratickém aparátu habsburské monarchie, eventuálně v diplomatických službách, znamenalo třetí z často volených cest životem mladého šlechtice.

Pozoruhodným znakem pozorovatelným u šlechty v 19. století bylo velké sběratelské nadšení, zájem o různé vědní obory. Mnozí aristokrati se aktivně zajímali o celou řadu vědních oborů. Mnozí nasbírali rozsáhlé sbírky minerálů, vypreparovaných živočichů, botanických herbářů, obrazů, soch, mincí a starožitností. Mnohé z těchto sbírek si nakonec nenechali jen pro sebe a pro své rodiny, nýbrž poměrně hojně je věnovali muzeím, universitám, nebo galeriím.⁵⁵

V 19. století již šerm není výhradní doménou šlechty. Již v období renesance začali o umění šermu projevovat zájem i měšťané. Se změnou doby (ekonomických i technologických podmínek) i proměnou hlavní šermířské zbraně (z meče na kord) se šerm stává bojovým, výchovný i „zábavným“ prostředkem pro širší „veřejnost“. Šerm si z dob minulých nese i určité ideové obsahy, jež jsou celospolečensky kladně hodnoceny (např. hodnoty jako férovost, vytrvalost, úcta k soupeři atd.).

⁵⁴ Srov. VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 229.

⁵⁵ Srov. VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*, s. 227.

K závěru této kapitoly se zmíním ještě o měšťanské společenské vrstvě. Ze sociálního hlediska měšťanstvo rozhodně nebylo nějakou jednotnou vrstvou. Nejbídnější měšťanem byl drobný řemeslník či obchodník, který chod svého krámků obstarával sám nebo za pomoci maximálně jednoho pomocníka či učedníka.⁵⁶ Tato třída se v tomto období snažila co nejvíce přiblížit životu šlechty. Ale nějaká sociální komunikace mezi šlechtou a měšťanstvem se pak jevila jako zcela minimální a ojedinělá záležitost. A však našli se i výjimky jakou byl bezesporu na příklad Václava Kounic, který se díky pravidelným stykům s měšťanskou společností tomuto pravidlu zcela vymykal.⁵⁷ Měšťané se šlechtě snaží vyrovnat co nejvíce, počínaje módou přes vybavení interiéru po vzdělání svých dětí (především synů).

V druhé polovině 19. století byla v Praze založena tělocvičná jednota Sokol, a to přesně 16. 2 roku 1862. Na jejích stanovách se podíleli Dr. Edvarda Grégra, Dr. Julia Grégra, prof. Tonnera a Jindřicha Fügnera. Od svého založení měli ve znaku sokola v letu, do názvu si ho převzali roku 1865.⁵⁸ Její oba „zakladatelé“ Fügner a Tyrš byli nadšenými šermíři. „*Svůj první veřejný turnaj uspořádali čeští šermíři 20. dubna 1886 v sále Konviktu.*“⁵⁹

Nejproslulejší šermířskou školou a šermírnou, kterou navštěvují všichni, kdo se v 19. století toužili naučit umění šermu, byla Česká zemská stavovská šermírna. Její založení se datuje do roku 1659 a její působení ukončila až první světová válka.

Koncem 19. století vyučuje v Bartolomějské ulici Praze francouzskou školu šermu Riegel Dominik. Šermířský klub Riegel vzniká roku 1890. Roku 1902 odchází na odpočinek Dominik Riegel. Čeští šermíři zakládají Český šermířský klub. Jméno je ponecháno z piety k váženému učiteli. Členové svůj klub a udržování jeho fungování podporovali i za první světové války posíláním příspěvků přímo z fronty.

⁵⁶ Srov. VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolin a nástup páry*, s. 223.

⁵⁷ Srov. KOLBAS, O. *Šlechtic nejen rodem*, s. 48.

⁵⁸ Srov. JANDÁSEK, L, PELIKÁN, J. *Stručné dějiny Sokolstva*, s. 56.

⁵⁹ VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 52.

Novinkou pro šerm se stala šavle jako zbraň používaná v jednotlivých šermířských disciplínách. V této době byla hojně využívána jako důstojnická zbraň celé Evropy.⁶⁰

Italská škola zažila v 19. století oživení, italští mistři začali opět publikovat a vyučovat po celé Evropě. „Koncem století slaví úspěchy Basettihoital škola šermu šavlí. Luigi Basetti byl tehdy nejlepším učitelem šermu v celé Evropě. Jeho moderní metodu šermu šavlí později zavádí i do výuky i vojenská správa Rakousko – Uherska.⁶¹ Za to francouzská škola se stala čistě akademickým šermem. Určitým paradoxem zůstává fakt, že ač měl šerm již velmi zřetelné rysy sportu, neměl svou mezinárodní organizaci. Možná k tomu přispíval fakt, že po celé 19. století byl ještě prostředkem soubojů.

⁶⁰ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, 51-53.

⁶¹ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, 51-53.

2. Současný historický šerm a Living hirstory v Evropě se zaměřením na České země

2.1 Šerm ve 20. století do současnosti v Evropě šerm v ČR

Sportovní šerm, podobě jak jej známe dnes, má své kořeny v evropském armádním způsobu boje z 16. a 17. Století. Konkrétně pak vychází z učení italské a francouzské kordové a fleretové školy a jejich terminologii doposud i používá.

Šerm stále více začíná nabývat podoby sportu. „Šerm se stal organisovaným sportovním odvětvím koncem 19. století. Ve velké Británii byla založena Amateur Fencing Associattion ve Francii 1906 Fédération des Salles des Armes Societés d'Escrime.“ V Čechách je český šermířský svaz založen v listopadu roku 1913.

Zapomenutým, ale z určitého hlediska nejúspěšnějším šermířem všech dob byl Vilém Goppold z Lobsdorfu. (...) Šermoval v tehdejšími prestižním pražském klubu nadporučíka Riegla. (...) Dosáhl svého největšího úspěchu, když na IV. olympijských v roce 1908 v Londýně skončil na 3. místě a získal bronzovou medaili. O den později získal druhou bronzovou medaili, a to jako člen družstva šavlistů, které skončilo za Maďary a Italy.

Novodobé Olympijské hry měly inspiraci ve starořeckých olympijských hrách. Ty byly poprvé zachyceny dle zprávy antického historika Hippiáse z Élidy a konaly se v roce 776 př. n. l. v Olympii. (...) Program her se však postupně rozšiřoval, na čtrnáctých (724 př. n. l.) a patnáctých (720 př. n. l.) hrách přibyly i běhy na delší tratě. Na osmnáctých hrách (708 př. n. l.) se poprvé objevil i pětiboj sestávající z běhu, skoku dalekého, hodů diskem, hodů oštěpem a palé (zápasu).“⁶²

V novodobé historii můžeme vidět náznaky snahy o pořádání olympijských her (avšak jen v lokálním měřítku). Již v roce 1804 pořádal anglické olympijské hry na svém venkovském sídle také Robert Dover. Tyto hry podporoval i král Jakub I, který byl velkým a nadšeným propagátorem sportu. Mezi jednotlivé disciplíny patřili běžecké

⁶² GREXA, J. *Přehled světových dějin sportu*, s. 78.

disciplíny, hod kladivem, míčové hry, šerm holemi a zápas. Her se směli zúčastnit jak šlechtici, tak prostí občané, v některých disciplínách směly zápolit dokonce i ženy. Hry měly ale pouze lokální charakter a konaly se téměř 100 let.⁶³

„Největší zásluha na vzkříšení olympijské myšlenky patří Pierru de Coubertinovi, který 25. listopadu 1892 na pařížské Sorbonně poprvé formuloval koncepci obnovených olympijských her. Myšlenka obnovení olympijských her našla brzy mnoho příznivců po celém světě, na rozvoji sportu měly ke konci 19. století největší zásluhu Anglie a Francie. (...) Byl jmenován dvanáctičlenný Mezinárodní olympijský výbor, v jehož čele usedl Dimitrios Vikelás. Od roku 1896 byl prezidentem již Pierre de Coubertin do roku 1925. První olympijské hry se konaly roku 1896 v Aténách, další hry se konaly každé čtyři roky krom přerušení 1. a 2. světovou válkou v 20. století.“⁶⁴

Pierr de Coubertin měl však zásluhu i na zařazení šermu jako sportovní disciplíny na olympijských hrách. Zároveň je autorem myšlenky moderního pětiboje. Šerm z novodobých olympijských her, jako jeden z pěti sportů nikdy nezmizel.⁶⁵ Na programu starověkých her šerm chyběl z toho důvodu, že byl považován ho za prostředek obrany a boje, nikoliv ušlechtilého zápolení.

Komunistický režim byl v pohledu na šerm jako na sport rozpolcený. Na jednu stranu považovali šerm za buržoazní. Na druhou stranu ruští a sovětsí šermíři patřili ke světové špičce.

V roce 1935 byl při soutěži zaveden elektrický kord, v roce 1955 elektrický fleret a roku 1989 byl poprvé zaznamenán elektronický zásah šavlí. V roce 1999 byla vynalezena „bezdrátová“ dálková signalizace zásahů.

Dnešní sportovní šerm má několik samostatných disciplín (šerm kordem, šerm šavlí, šerm fleretem). Do disciplín jsou zapojeni muži i ženy všech věkových kategorií.

⁶³ GREXA, J. *Přehled světových dějin sportu*, s. 78.

⁶⁴ BENDL, V., CIBULA, V., HAMŠÍK, I. *akol. Kniha olympijských her*, s. 248.

⁶⁵ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 54-54.

Za zajímavé považuji zařazení šermu na vozíku do paralympijských her v Římě v roce 1960, jako jeden z mála bojových sportů.⁶⁶

Podle pravidel moderního šermu (European Fencing Confederation, 2010) probíhají sportovní klání pro jednotlivce nebo tříčlenná družstva v prostoru zvaném planš, o rozměrech 1,5 – 2 x 14 metrů v časovém limitu 3 minuty v prvním kole a 9 minut od druhého kola soutěže výše.

2.2 Historický šerm

Historický šerm bývá často označován také jako scénický. V českém prostředí není tato terminologie úplně jednoznačná. Někteří označují historický šerm a scénický šerm jako synonymum, ovšem jiní v těchto dvou pojmech vidí diametrální rozdíl.

Počátky má tato aktivita u trempů a sportovního šermu. Za prvotní náznaky historického šermu můžeme považovat dění v Karlínském divadle, kde se nacvičovala divadelní hra „Tři mušketýři“. Sem bylo dovedeno 10 sportovních šermířů, ti byli začleněni do hry. Na starosti je tehdy měl pan Skýva, profesor na DAMU. První kostýmované vystoupení se konalo 29. června 1960 na Hradčanech. Sportovní šermíři tehdy oděni do oděvů „Tři mušketýřů“ měli sloužit jako živá reklama. Měli vzbudit zájem o muzea a o použití vystavených chladných zbraní. Toto vystoupení mělo sloužit k vzbuzení zájmu u diváků o sportovní šerm. Cvičitel šermířské skupiny dr. Černohorský měl prostudovat pojednání starých mistrů a dle svých bohatých sportovních zkušeností provést rekonstrukci utkání ve stylu šermu 16. a 17. století s použitím různých útočných i obranných prostředků. K tomu účelu ovšem by bylo záhodno prostudovat také dobové zbraně, aby rekonstrukce byla přesnější. Vystoupení se množila a vznikla první skupina historického šermu Mušketýři a bandité.⁶⁷ Jedním z významných mužů pro historický šerm je Pplk. Eduard Wagner. Z jeho knih, ze kterých čerpali a čerpají historičtí šermíři, jsou například *Středověk*, *Zbraně bodné a*

⁶⁶ Srov. VINCENC, J. *Stručná historie šermu*, s. 57.

⁶⁷ Srov. WAGNER in KŘÍŽEK, *Historický šerm v Čechách*. [online] [cit. 28.2 2014] Dostupné na WWW:<<http://www.militaria.cz/cz/clanky/bojove-umeni/clanek-historicky-serm-v-cechach.html> >

sečné, Třicetiletá válka či Kroje, Zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské. Dalším významným mužem, jež je považován za jednoho ze zakladatelů, z jehož skript a jeho učení čerpali mnozí, byl RNDr. Pavel Plch, CSc..

V dnešní době „zájem o historický šerm daleko převyšuje zájem o moderní, technicky propracovaný sportovní šerm. Není tomu tak jen proto, že rozmanitost a napětí skutečného šermu jsou velmi působivé, že dávají příležitost divákům i interpretům, aby rozvinuli svoji fantazii a prožívali v ukázce dávnou minulost.“

⁶⁸Dnešní scénický šerm má několik odlišností od sportovního šermu a od bojového šermu, z kterých vychází.

Cílem scénického šermíře není šermovat maximální silou a rychlostí. V převážné většině jde o to směřovat k přesvědčivosti, vizuálního aspektu soubojů, jejich uvěřitelnost. Zároveň by měl vytvořit kreativní, zajímavou, dynamickou a technicky náročnou pohybovou skladbu, jež diváka zaujme a pokud možno ho obohatí. Přičemž jedním z nejdůležitějších faktorů při cvičení scénického šermu je tedy, tak jako při šermu sportovním, bezpečnost.

Scénický šerm se ve své podstatě odlišuje svou choreografií, která je dopředu velmi pečlivě vymyšlena, propracována a nacvičena účinkujícími.

Od bojového šermu diferencuje svou bezpečností. Zatímco v bojovém šermu se jedná jak nejlépe a nejúčinněji zneškodnit svého protivníka, scénický šerm nebezpečnost pouze imituje a předstírá.

2.3 Oživená historie

Oživená historie je jakousi odnoží „historického scénického šermu“. Podíváme-li se časem zpátky do minulosti, myšlenka se poprvé v České republice objevuje mezi roky 1999- 2001, kdy se začínají objevovat první snahy o „jiné“ ztvárnění historie. Vzniká několik občanských sdružení (více o nich v kapitolách níže).

⁶⁸ PLCH, P. *Historický šerm*, s. 5.

Avšak jakési náznaky či alespoň určitou snahu lze vidět již první české šermířské skupině Mušketyři a bandité. Její „mistr a cvičitel“ se snažil, pro lepší rekonstrukci bojových technik 16. - 17. století, nastudovat materiály starých mistrů. Časem však jeho snaha ochabovala. Celá myšlenka se převrátila na pole vyložené scénického šermu.⁶⁹ Oživená historie však z historického šermu a experimentální vychází a realizuje to, co jedna nebo druhá skupina z nějakého důvodu nestačí (ideového, materiálního či personálního) či nezvládá.

Pojem living history v přesném překladu do češtiny znamená živá historie. Ve volném překladu pak znamená oživená historie či prožívaná historie. Ve své práci budu používat pro sjednocení a lepší přehlednost pojem oživená historie. Oživená historie v praxi představuje volnočasovou aktivitu založenou na dobrovolnosti. Nejedná se tak v první řadě o vědu či zkosnatělou doktrínu. Můžeme ji vysvětlit nejen jako rekonstrukci historických událostí v určitém historickém období, ale také jako ztvárnění života jedince (například šlechtice) či celé sociální skupiny.

Cíle jednotlivců dané skupiny se mohou velmi lišit, avšak celé uskupení má vždy jeden cíl, a to rekonstrukci dané sociální skupiny příslušné doby a (většinou) určitého místa (město, kraj, území státu či království). Pojetí oživené historie chápeme jako určitý ideál, jež nikdy není možné zcela naplnit. Proto k němu snaží jednotlivý účastníci (někdy v rámci celých skupin či družin) co nejvíce přiblížit se svými časovými, materiálními i mentálními možnostmi. Snaží se co nevěrněji přiblížit životním podmínkám v jakých žili lidé z jimi rekonstruované doby. Ale nejen životním podmínkám, pracovními postupy, ale i snahou si navodit uvažování tehdejších obyvatel. Sami sebe se ptají, jak se mohl cítit pěší středověký bojovník před bitvou, když dostával od kněze požehnání? Jak přemýšlela žena raně středověkého vévody o svém muži? Jak se mohl cítit voják vřavě bitvy u Verben?

⁶⁹ Srov. WAGNER in KRÍŽEK, *Historický šerm v Čechách*. [online] [cit. 2. 3 2014] Dostupné na WWW:<<http://www.militaria.cz/cz/clanky/bojove-umeni/clanek-historicky-serm-v-cechach.html> >

Ten to fenomén však není v oblibě pouze v České republice. Velmi si ho také oblíbili i v Evropských zemích jako jsou Německo, Polsko, Francie, Velké Británii a v zemích Skandinávie.

2.4 Experimentální archeologie

Experimentální archeologie je metoda a metodologie archeologie, z níž čerpá jak oživená historie, tak historický šerm. Je rozšířená nejen u nás, ale i v zahraničí. Než postoupíme k historii samotné experimentální archeologii, podíváme se jak jí a samotný experiment definuje odborná literatura. „**Experiment** *„je metoda ustavující logický závěr oproti počáteční hypotéze zkouškou nebo pokusem“.*⁷⁰ „**Experimentální archeologie** je *„metoda archeologické analogie postavená na co nepřesnější moderní rekonstrukci minulých výrobních postupů a socio-kulturních situací za dobře kontrolovaných podmínek. Jde o dílčí pole archeologického výzkumu, které využívá množství různých metod, technik a analýz v rámci kontextu kontrolovatelných experimentů k zajištění nebo rozšíření analogií pro archeologickou interpretaci a testování archeologických hypotéz. Archeologie využívá experiment rovněž k testování aplikace nových metodických přístupů. Experimentální archeologie může zároveň sloužit k nabytí dovedností a zkušeností využitelných v archeologii a v neposlední řadě má silný edukativní a prezentační potenciál. Metod experimentální archeologie lze využít k ověření výsledků přírodovědných analýz v archeometrii“.*⁷¹ Výsledky experimentální archeologie v případě, že se experimentálně rekonstruuje např. stavba budovy, může tato budova pak sekundárně sloužit jako muzejní objekt. Z těchto experimentů pak vznikají celá muzea pod širým nebem. „*Rekonstrukce a konstrukce jsou jedním z procesů archeologického experimentu.*“⁷²

Muzea pod širým nebem nazýváme archeologický skanzen, archeologický park, archeologické muzeum v přírodě nebo archeologické muzeum pod širým nebem. V Čechách ani v zahraničí však terminologie není nijak jednoznačná. Muzea v Británii

⁷⁰ REYNOLDS, P. J. *Povaha experimentu v archeologii. Rekonstrukce a experiment v archeologii*, s. 154.

⁷¹ HLOŽEK, M. *Encyklopedie moderních metod v archeologii*, s. 32.

⁷² TICHÝ, R., THÉR, R. *Úvodní slovo. (Re)konstrukce a experiment v archeologii*, s. 4.

se málo kdy označují jako muzea ale častěji jako „centres“, „heritage visitor centres“, „farms“, „parks“ nebo „villages“. Ve francouzsky mluvících zemích označují tyto instituce jako „prehistosites“, „parcs archéologiques“ nebo „archéosites“.⁷³

Organizací, reprezentující archeologická muzea pod širým nebem a experimentální archeologii v mezinárodním měřítku, je EXARC (International Organisation of Archaeological Open Air Museums and Experimental Archaeology), která je také přidruženou organizací ICOM. (...) EXARC je registrována jako nezisková asociace, založená v roce 2003 v Lejre v Dánsku. Je zapsána v Nizozemském Registru asociací a nadací obchodní komory (the Register for Associations and Foundations of the Chamber of Commerce).⁷⁴

Samotná historie experimentální archeologie sahá do 19. století. U nás se podobná rekonstrukce odehrála na Jubilejní výstavě v Praze v roce 1891. Tzv. Česká chalupa, idealizovaná ukázka českého lidového obydlí, postavená o 67 let později se stala základem pro muzeum v přírodě v Přerově nad Labem.⁷⁵

V 80. letech 20. století je podán první impuls ke vzniku archeologického skanzenu. Jeho účelem však neměla být osvěta široké veřejnosti, ale měl být určen k realizaci archeologických experimentů. Vznik tohoto archeologického parku se datuje od roku 1981. V současné době u nás v tomto směru aktivně funguje především Centrum experimentální archeologie Všešary v čele s Radomírem Tichým, nyní v nově zbudovaném Archeo parku Všešary. Dalším takovým centrem pro experimentální archeologii je například Horní Vítkov – Curia Vítkov.

2.5 Kluby vojenské historie

Tyto vojenské kluby mají v českých zemích velkou tradici a mnohaletou historii. V dnešní době jich funguje velké množství. Tyto kluby se od sebe liší jak počtem svých

⁷³ HLOŽEK, M. *Encyklopedie moderních metod v archeologii*, s. 45.

⁷⁴ *About us* Eindhoven Dostupné na WWW: [online]. [cit. 25. 2 2014]

⁷⁵ FROLEC, V., VAŘEKA, J. *Lidová architektura*, s. 7.

členů, tak zaměřením na různá období, ale i různé kontinenty. Často se také liší množstvím vybavení technického charakteru (tanky, automobily, letadla atd.)

Tyto kluby fungují i v zahraničí. Často bývá výbava řadového vojáka velmi nákladná. Ovšem čeští „vojáci“ si díky šikovnosti a vrozenému kutilství zvládnou část výbavy vyrobit vlastnoručně, čímž se cena výbavy sníží.

3. Současný historický šerm a oživená historie v Evropě se zaměřením na České země

3.1 Projekty a skupiny historického šermu, oživená historie a experimentální archeologie v Evropě

3.1.1 Oživená historie

Vybrala jsem několik zahraničních skupin občanských sdružení věnujících se oživené historii z různých částí Evropy. V Evropě se tento fenomén objevuje snad ve všech zemích, včetně zemí Skandinávie. Některé zahraniční skupiny spolupracují s českými či navštěvují různé akce pořádané českými skupinami a sdruženími.

Feudals

Založení skupiny se datuje od roku 1998. Její členská základna se postupem času měnila. V současné době má dvacet členů. Skupina má za cíl rekonstruovat mnoho aspektů života ve 12. století. Konkrétně se zaměřuje na život mezi roky 1135 až 1216. Své poznatky a produkty zvládají prezentovat včetně dobového života. Například prezentují autentický tábor s vařením na otevřeném ohni spolu s ukázkou různých řemesel a dovedností, které by byly použity v průběhu tohoto období. Některé z jejích stanů jsou otevřeny pro zobrazení, jak lidé s vysokým postavením ve středověkém období mohly žít, zatímco byli na cestách. Ve vhodných místech (jako jsou Skipton Castle) jsou schopni zařídit pokoje tak, jak je obývali lidé ve 12. století, přinášejí barvu a život zpět do místa. Při svém konání se snaží o co největší autenticitu.⁷⁶

Guerriers of avalon Francie

Sdružení se zabývá dvěma různými obdobími. První období je v poslední čtvrtině 13. století mezi Francií a Římem. Sdružení znázorňuje referenční období roku 1280,

⁷⁶ Srov. *About us* [online]. [cit. 26.2 214] Dostupné na WWW: <www.guerriers-avalon.org>.

mezi Vosges a Rýn v Alsasku. Ve středověku je Alsasko připojeno k Svaté říši římské (po tripartitě říše Karla Velikého). V roce 1273 byl Rudolf I. Habsburský zvolen císařem a to po neklidném období bezvlády (1250-1273) v době po smrti Fredericka II Hohenstaufen. Často jsou pro region specifické kostýmy a rekvizity. Druhým zkoumaným a rekonstruovaným obdobím je Štrasburská milice mezi 1470-1480. Sdružení pro oživenou historii bylo založeno 1992. Stálých členů, kteří se podílí na jeho aktivitách, má rovných dvacet.⁷⁷

Historia vivens dolní Rakousko

Občanské sdružení založené v roce 2001 se zabývá rekonstrukcí doby kolem roku 1300 (s rozptylem mezi roky 1270 až 1320). Dává přednost textovým zdrojům, muzejním exponátům a objevům - převážně z rakouské oblasti, úzce spolupracují s archeology a historiky z Vídeňské univerzity, jakož i soukromými sběrateli a vypořádávají se s hmotnou kulturou pro každodenní použití. Jimi vytvořené repliky a rekonstruované objekty uspokojí vysoké nároky a tím kladou důraz na kvalitu a spolehlivost společnosti. Také se zaměřuje na rekonstrukci každodenních předmětů, zbraní a brnění, které jsou pak reprodukovány jako výsledek nejrozsáhlejší výzkumné práce. Pro toto sdružení je velmi důležité, aby se vlastnosti a vzhled materiálu do značné míry shodovali s originálem.⁷⁸

Liebaart Holandsko

Členové vedou pečlivý výzkum a rekonstruují různé aspekty každodenního života, a to jak každý muž a žena v historii pracovali. Skupina se zabývá aktivním výzkumem i prováděním různých archeologických experimentů. Zaměřuje se na rekonstrukci a oživenou historii kolem roku 1302 na území Flander. Jedná se o menší sdružení čítající jedenáct členů včetně dvou dětí.⁷⁹

⁷⁷ Srov. *Présentation*[online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.historiavivens1300.at/>>.

⁷⁸ Srov. *Willkommen auf unserer homepage*[online]. [cit 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <www.guerriers-avalon.org>.

⁷⁹ Srov. We about us [oline]. [cit 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <www.tempora-nostra.de>.

Tempora nostra Německo

Projekt občanského sdružení Tempora Nostra se zabývá rekonstrukcí, vysoké středověké kultury oblečení a materiální kultury, jakož i dělnických a řemeslných technik, kolem roku 1300. Bylo založeno roku 2003. Důraz je kladen, kromě rozsáhlého výzkumu a výroby. To znamená, že chtějí, aby vzbudili zájem návštěvníka ve smyslu živého muzea. Dílem jejich reprezentace je opět přivést divákům každodenní život ve středověku zblízka, na druhé straně je to zkouška z vyrobených předmětů a test znalostí pro zpětnou vazbu.

Také se zabývají především vývojem určité typické středověké "role" v oblečení, vybavení a aktivit. Tyto "role" je třeba považovat za "prototypy", a nemusí nutně překrývat charakter provádějící osoby. Takže to znamená, že nechtějí, aby se pokoušelo "středověk hrát" nebo "žít středověk".⁸⁰

Festum Aeternum Slovensko

Sdružení bylo založeno v roce 2005. Jeho členskou základnu tvoří 22 členů. Skupina se převážně věnuje historickému tanci. Je také hlavním pořadatelem historického festivalu na hradě Červený kameň na Slovensku. Jedním ze spolupracovníků a spoluúčastníků tohoto festivalu je i český projekt Dvůr hradecké královny.

3.1.2 Historický šerm

Kompanie trnavských žoldněřů Slovensko

Sdružení Kompanie trnavských žoldněřů bylo založeno počátkem roku 2004. V současné době ho tvoří 22 členů + 6 čestných. Věnuje se historickému šermu a dobovému vybavení stanového tábora, jehož součástí je plně funkční dobová kuchyně. Zajímají se i o dobovou módu a odívání. Konkrétně se věnují období mezi roky 1350 –

⁸⁰ Srov. Wir über uns [online]. [cit. 5. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.kompania.sk>>.

1370. Skupinu je možné vidět nejen na turnajích a festivalech ale i na trnavské baště městského opevnění, kterou v současné době skupina spravuje.⁸¹

Vinedi Slovensko

Skupina se zaměřuje na první polovinu 14. století. Tomuto období přizpůsobila stanový tábor i odějí svých členů. Hlavní náplní je střelba z english longbows (dlouhých anglických luků), warbows (vojenských luků), hunter's bows (loveckých luků), crossbows (kuší). Prezентují jak život lukostřelců, tak střelecké umění a střelecké exhibice na historických festivalech na Slovensku tak v zahraničí. Členové této skupiny mají v celkovém počtu 19 osob. V tomto počtu jsou zahrnuti i čestní členové. Její založení se datuje k roku 2005.⁸²

3.2 Projety a skupiny zabývající se Historický šerm, Living history a experimentální archeologie v České republice

3.2.1 oživená historie

Občanská sdružení, která v této práci uvádím, nejsou zdaleka plným výčtem. Jde o pouhý přehled občanských sdružení skrze jednotlivá historická období, kterými se zabývají.

Dvůr hradecké královny Alžběty Richenzy

Projekt hradecké královny Alžběty Richenzy začal fungovat v roce 2000. Je to jedno z větších občanských sdružení. Má kolem 80 členů. Zaštiťuje občanské sdružení Dvůr královny Alžběty Richenzy z.s.

Zabývá se studiem historie východních Čech s přesahem na české království a okolní země. Konkrétně se zabývá historií mezi roky 1300-1335. Snahou toho projektu je znovu vybudovat dvůr panovnice Alžběty Richenzy. Úsilím je oživení dobové hierarchie a zrekonstruovat mentalitu lidí všech vrstev. Zájmem je tehdejší politika, všední život, odívání i kratochvilné zábavy. Bádání je také zaměřeno na příčiny

⁸¹ Srov. O skupine[online]. [cit. 5. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.vinedi.sk>>.

⁸² Srov. [online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.vinedi.sk>>.

významných politických událostí, jejich důsledky a dopadem na jednotlivé společenské vrstvy. Zabývá se válečnictvím své doby i běžným životem. Nejvýznamnější akcí celého roku je pro členy projektu turnaj v Jaroměři.

Cílem projektu je poznávání a oživení všedního života lidí dané doby se zaměřením na dvorské prostředí. To s sebou nese praktickou potřebu studia dané doby, panování a osobnosti královny vdovy Alžběty Richenzy, které se neomezuje jenom na české země a jejich politické dějiny. Zajímají se o politické i hospodářské dějiny, správu, právo, umění, kurtoazie, stolování, válečné i lovecké umění, pohled na víru, módu, minesseng a mnohé další aspekty. Projekt mimo jiné pro své bádání čerpá z poznatků jednotlivých případových studií projektu Dvory a rezidence středověku,⁸³ jež zastřešuje Historický ústav AV ČR.

Arx bona

Historická společnost Arx Bona je občanské sdružení, jehož hlavním cílem je propagace české a evropské historie, se zaměřením zejména na období 1. polovinu 14. století. Založeno bylo roku 2008. Toto občanské sdružení má 10 členů. Předmětem zájmu je převážně tzv. oživená historie, tedy reálná rekonstrukce každodenního života tehdejších lidí různých společenských vrstev, od prostých vesničanů až po vyšší šlechtu. Rekonstruována je jak hmotná kultura (tj. všechny výtvořky lidských rukou), tak kultura nehmotná (umění, zvyky a tradice, společenské vztahy). Společnost se věnuje nejen studiu textů a dobových reálií ale i experimentů. Své poznatky a zkušenosti jsou potom schopni praktickou a názornou formou prezentovat široké veřejnosti.⁸⁴

⁸³ Srov. *O nás, Dvůr hradecké královny Alžběty Richenzy 1308-1318* [online]. [cit. 4. 3 2014]. Dostupné na www: <<http://www.hradeckydvor.net/o-nas/>>.

⁸⁴ Srov. Historická společnost Arx Bona o nás [online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.arxbona.cz/onas2.php>> .

Družina pánů z Pořešína

Sdružení je jedno z mladších v naší republice, bylo založeno před čtyřmi lety, tedy začátkem roku 2010. Z počátku byla snaha tohoto sdružení rekonstruovat družinu vojenského a civilního doprovodu pánů z Pořešína. Skupina se však velmi rychle rozrostla v plnohodnotnou družinu skládající se z podomků vojáků až po samotné dva šlechtické bratry Vernerera a Přibyslava. Tato družina má 30 členů. Nadšenci z této skupiny se rozhodli vzít rekonstrukci opravdu poctivě, proto se pustili do studia technologických postupů a do ruční a řemeslné výroby. Například šaty, které nosí, jsou utkány na dřevěném stavu. Nitě na látky jsou spředeny ručně. Boty si šije každý člen sám. Snaží se tak o autentičnost toho co předvádějí ale i toho co nosí a používají v denních potřebách.⁸⁵

Císařská Slavkovská garda La Garde Impériale d'Austerlitz (G.I.A.)

La Garde Impériale d'Austerlitz je historická jednotka, která vystupuje v uniformách francouzských gardových granátníků císaře Napoleona I. Sídlo jednotky je ve Slavkově u Brna (Austerlitz). Založena byla v roce 1995. Sdružení čítá 33 příslušníků. Skupina sdružuje zájemce o historii časového období 1792-1815 z České republiky, ze Slovenska, ale spolupracuje i se spřátelenými kluby v gardových uniformách z Belgie, Francie a Německa.⁸⁶

Česká asociace americké občanské války

Česká asociace americké občanské války se zabývá rekonstrukcí období občanské války mezi roky 1861 až 1865. Založení občanského sdružení se datuje k roku 1991. Hlavní aktivitou je rekonstrukce bitev a potyček občanské války. Někteří z členů se také zabývají historickým pozadím války a účastí českých krajanů, kteří většinou působili na straně Unie. Zkoumají dobový vojenský život či jednotlivé bitvy a tažení. Dále se podílí

⁸⁵ Srov. Družina pánů z Pořešína[online]. [cit 28.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.poresin.info/>> .

⁸⁶ Srov. Kdo je současná Císařská Slavkovská Garda? [online]. [cit. 25.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.gardeausterlitz.cz/index.htm>> .

na přednáškové a osvětové činnosti. Primárním zaměřením občanského sdružení je 26. wisconsinský pluk, konkrétně na kumpanii F. Druhou hlavní složku klubu tvoří dělostřelecká baterie Wiedrich's Battery, vybavená přesnými replikami 3-Inch Ordnance Rifle, jednoho z nejpoužívanějších druhů děl v občanské válce. Na jihu členové představují 5. texaský pluk. V případě potřeby je i většina našich severanských členů vybavena konfедераčními uniformami.⁸⁷

Skjaldborg

Sdružení bylo od svého počátku roku 2002 plánované jako sdružení pro živou historii nikoli jako skupina historického šermu. Sdružení se snaží rekonstruovat období raného středověku 9 - 10 století. Sdružení zastřešuje činnost 25 členů. Jako jedno z mála se však orientuje na jiná území než na české. Specializují se na obchodní stezku vedoucí mezi Kyjevem a Řeznem. Své aktivity orientují na zpodobňování mobilnějších složek materiální kultury – mají kompletní kupecký tábor se stany, vybavením ohniště a dalšími věcmi. Dále na bojovou družinu. Velká část členů družiny se věnuje i rukodělné a řemeslné výrobě. S technologiemi a postupy výroby na svých akcích pak seznamují i veřejnost.⁸⁸

3.2.2 Historický šerm

V české republice existuje velké množství skupin zabývajících se historickým šermem. Namátkou jsem vybrala jen několik z nich pro inspiraci a doplnění představy o fungování a nabídce skupin historického šermu.

Štvanci

Divadelní a kaskadérská společnost byla založena v roce 1990. V dnešní době má 12 členů. Podílela se na programovém zajištění mnoha městských a hradních slavností u nás i v zahraničí. Společnost se také zabývá vzdělávacími pořady pro žáky ZŠ a

⁸⁷ Srov. [oline]. [cit. 29.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.cacwa.cz/cacwa/>>.

⁸⁸ Srov. SKJALDBORG Společnost pro živou historii [oline]. [cit. 22. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.skjaldborg.cz/oskupine.htm>>.

gymnází. V roce 1994 začala společnost spolupracovat s Mahenovým divadlem v Brně a poté i s filmovými produkcemi při realizaci historických filmů. Členové divadelní a kaskadérské společnosti Štvanci zde zastupovali herce v rizikových scénách jako dubléři a jako kaskadéři se specializací na šerm a koně. Někteří členové společnosti jsou členy České asociace šermířů.⁸⁹

Rebel

Divadlo scénického šermu a historického šermu datuje své počátky již od roku 1998. V dnešní době ho tvoří 9 aktivních členů. Zabývají se především obdobím renesance a baroka. Jejich velitelem a vedoucím je Zdeněk Rygl. Různá představení jak s příběhem tak i samotné souboje bez příběhů.⁹⁰

Taranis

Skupina byla založena v roce 1990. Skupina historického šermu Taranis je amatérské sdružení šermířů zabývající se obdobím vrcholné a pozdní gotiky. Tomu také odpovídají zbroje a zbraně skupiny. Z větší části se jedná o celoplátové zbroje z konce 15. stol., které používali rytíři na kolbištích a válečných bojištích tehdejší Evropy. Souboje jsou velmi realistické, za což bývá tato skupina často kritizována.⁹¹

3.2.3 Experimentální archeologie

Tyto dvě centra pro experimentální archeologii v České republice zdaleka nepředstavují jedině zástupce svého druhu. V české republice jich najdeme mnohem více, zaměřují se na různé historické období, v rámci, kterého provádí své experimenty. Níže uvedená dvě centra experimentální archeologie jsou zařazeny do EXARC (International Organisation of Archaeological Open Air Museums and Experimental Archaeology).

⁸⁹ Srov. historie společnosti Štvanci [online]. [cit. 25. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.stvanci.cz/>> .

⁹⁰ Srov. [online]. [27. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.rebel.cz/>>.

⁹¹ Srov. O skupině [online]. [cit. 5. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.shs-taranis.com/>>.

Villa Nova Uhřínov

Sdružení bylo založeno v roce 1992. Zabývá se obdobím kolonizace. Zajímavou akcí pro veřejnost, která byla z počátku jen technologickým archeologickým experimentem, se stalo tavení skla dřevem. Technologický experiment je výsledkem kolektivní spolupráce sklářských historiků, sklářů, tavičů, technologů pod vedením huťmistra Zdeňka Andrese z Nového Boru. Sklářská pec je postavena ze šamotových cihel na základě obecné rekonstrukce barokní sklárny na otop dřevem a byla několikrát přestavována podle řešené problematiky. Experimentální stavby řeší především otázky způsobu otopu a typu dřeva, řešení topeniště, spotřebu materiálu a technologické detaily.

Stavby jsou budovány s respektováním zásad a principů experimentální archeologie. To znamená, že veškeré práce jsou prováděny pomocí replik dobových nástrojů a historických technologií. Pomocí tohoto principu se například ověřují některé pouze teoreticky prokázané technologické postupy, zjišťuje se také jejich časová náročnost či odolnost a trvanlivost výsledné rekonstrukce. Zpětnou vazbou k ověření správnosti použitého pracovního postupu je potom tzv. archeologizace objektu a její porovnání s originální předlohou.

Curia Vítkov

Občanské sdružení Wotamburk bylo založeno roku 2000, z jehož cílů vychází sdružení Curia Vítkov. Hlavní činností je rekonstrukce hmotné kultury z dob raně středověkého přemyslovského státu. Což odpovídá době 11. – 12. století. Dále se zabývá veřejnou prezentací (oživenou) těchto rekonstrukcí. Kromě samotného budování a údržby velmožského dvorce a řemeslnické osady se věnuje zejména výrobě replik oblečení, předmětů denní potřeby a rekonstruování a osvojování si různých výrobních technik. Zabývají se rovněž dobovým vojenstvím. Jedním z důležitých cílů sdružení je prezentace jeho práce směrem k veřejnosti: snaží se svojí činností podporovat, zejména u dětí, cit a vztah k přírodě, úctu k rukodělné práci i vztah

k historii a k vlastním historickým kořenům, chtějí divákům nabídnout i nové a nezvyklé zážitky a příjemně strávený volný čas.⁹²

Zároveň si toto občanské sdružení stanovilo dlouhodobý projekt. „Projekt *„Curia Vítkov“* je pokusem o vybudování volné repliky venkovského velmožského sídla - kurie z 12. století. Nejedná se o rekonstrukci ve smyslu znovupostavení celého konkrétního sídlištního areálu, neboť pro to nemáme v Čechách a na Moravě dostatečné archeologické a historické podklady. Na vyvýšené poloze nad vsí Horní Vítkov vzniká *„ideální“* dvorec jako soubor objektů, typických pro tento typ raně středověkého sídla, časově vymezeného druhou polovinou 12. a počátkem 13. století, teritoriálně pak prostředím Čech, Moravy a přilehlých území dnešního Německa a Polska.“⁹³

⁹² Srov. Sdružení pro živou historii Curia Vítkov [online]. [cit. 25. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://curiavitkov.cz/sdruzeni.html>>.

⁹³ Srov. Co je „Curia Vítkov“? [online]. [cit. 22. 2 2013]. Dostupné na WWW: <<http://curiavitkov.cz/curia1.html>>.

4. Účastníci a jejich proměna vlivem metod a principů volnočasové pedagogiky skrze volnočasovou aktivitu oživené historie a historického šermu

4.1 Primární prevence sociálně patologických jevů v minulosti

Dříve, než se pustím do zjišťování, zda v minulosti naši předci používali prevenci sociálně patologických jevů či jak se k takovým jevům stavěli, zkusím objasnit, jak pojmem sociálně patologické jevy definuje odborná literatura.

Pokorný tento pojem definuje takto „*Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, legislativy a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“⁹⁴ Pokud v rámci této definice pohlédneme do minulosti, můžeme říci, že sociálně patologické jevy jsou stejně staré jako lidstvo samo. Jejich prevence tak prochází celou historií. Slovo prevence pak chápeme jako „*předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazů, nemocem, aj.*“⁹⁵

Mezi sociálně patologické jevy řadíme například agresi či násilí, gamblerství, šikanu, toxikomanii (celkově závislosti), prostituci, sebevraždy, vandalismus, rasismus, kriminalita, hackerství, náboženský fanatismus atd.

Jedním z nejčastěji viděných patologicky sociálním jevem v historii bylo užívání drog. Droga však měla různá použití, například u Vikingů jako pomocná látka proti strachu či u šamanů jako prostředek komunikace s nadpřirozenem. „*Užívání drog je pro*

⁹⁴ POKORNÝ, V: *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*, s. 9.

⁹⁵ HARTL, Pavel: *Psychologický slovník*, s. 450.

*člověka i jiné živočišné druhy obvyklé, člověka provází užívání drog od nepaměti. V historii nalezneme větší podíl užívání v posvátném kontextu náboženských rituálů.*⁹⁶ Postupem času se toxikomanie přestala využívat jen jako rituální záležitost a rozmohla se do všech vrstev společnosti. Prvními náznaky prevence byla nepsaná morální pravidla společnosti, později zvyková práva a velkým bojovníkem proti sociálně patologickým jevům se stalo náboženství.

V období středověku byla církev jedním z bojovníků proti sociálně patologickým jevům (jako byla prostituce, gamblerství (karetní, deskové hry, kostky, skořápky atd.), alkoholismus a další jevy, které nebyly pro křesťanskou společnost nijak přínosné). Brojila třeba *„proti dobrému jídlu, pití, pěknému oblékání, proti fyzické lásce, ale i proti nejruznějším fyzickým aktivitám, zábavám a hrám, které člověku přinášely radost a potěšení.*⁹⁷ Ve svých počátcích se křesťanská církev snažila vymýtit co nejvíce z pohanských svátků zvyků, tradic a různých lidových zábav, ale to se jí bohužel nepovedlo. Velice rychle přišla s tím, že pohanské svátky nahradí křesťanskými. Stejně tak, jako využila svátky, snažila se přizpůsobit si ke svému obrazu i prvky lidové kultury (například tanec) *„ Protože církev tanec zakázat nemohla, pokusila se ho využít. Podařilo se jí to zejména v případě církevních obřadů a folklóru. Církevní procesí se mnohdy podobala tancům.(...) Souvislost mezi středověkými tanci a pohanstvím se projevovala zejména v tom, že ve většině případů byl tanec součástí oslav zimního a letního slunovratu. Církev proti těmto pohanským zvykům s větší či menší úspěšností bojovala.*⁹⁸

Období renesance měla, jako jeden ze svých charakteristický sociálně patologický jevů, souboje. Proti tomuto nešvaru, vyplívajícímu z myšlenkového a hodnotového žebříčku tehdejší aristokracie, bojovala jako církev. Měla pokládat *„všechny útoky a přepadení, povyk a rvačky, bitky a potyčky, všechny výzvy, souboje, výzvy k souboji a*

⁹⁶ MINAŘÍK, *O drogách obecně* [on-line] [cit. 15.3 2014] <<http://www.drogovaporadna.cz/o-drogach-obecne.html>>.

⁹⁷ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, s. 166.

⁹⁸ VERDON, J., *Volný čas ve středověku*, s. 46.

*obecně všechny zločiny a násilí, z nichž plynou nebezpečná zranění a újmy na těle, ale často také, jak s sebou hojně přináší každodenní zkušenost, úmyslné zabití, se dějí za cenu ztráty věčné blaženosti*⁹⁹ Dalším, kdo proti sborům vystoupil byl Rudolf II. vydal proti soubojový edikt v roce 1591 a v roce 1606, jeho bratr Matyáš v roce 1617, kdy označuje souboj jako zcela nevhodný, falešný, opovážlivý a krvavý pokus šlechty o vzetí spravedlnosti do svých vlastních rukou. Dále pak Ferdinand II. a Ferdinand III., ti edikty proti soubojům vydali v roce 1625, respektive v roce 1651. Leopold I., roku 1682, souboje vysloveně zakázal.¹⁰⁰

V renesanci se, kromě církve, ohrazovala vůči společensky negativně hodnoceným sociálně patologickým jevům i sama společnost. Proti některým méně, proti jiným více. Jedním z faktorů, jež se pokoušel v historii vymýtit sociálně patologické jevy, byly legislativní normy vydávané jednotlivými panovníky či později vládami.

Významnými pedagogickými bojovníky proti sociálně patologickým jevům byli v 19. století Don Bosko a Maria Montessori (na přelomu 19. a 20. století). Don Bosko je známý svým „preventivním systémem“ kdy se ujímal chudých chlapců. Snažil se pro ně vyjednat lepší pracovní podmínky a zároveň se snažil poskytnout jim smysluplné využití volného času, což fungovalo jako prevence před sociálně patologickými jevy.

Maria Montessori vystudovala medicínu a psychiatrii a velice brzy se začala věnovat předškolním dětem. Za počín v rámci prevence sociálně patologických jevů můžeme považovat její podnět ke zbudování prvního domu pro děti (Casa dei Bambini). V tom to domě našli útočiště děti z římské čtvrti San Lorenzo. Děti se stávaly, po odchodu rodičů do práce, osamělými a často páchaly drobné výtržnosti (vandalismus, drobné krádeže atd.). Jejich „zaměstnáním“ tak Maria Montessori učinila významný

⁹⁹ VAN DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). II. díl. Vesnice a město*. Praha: Argo, 2006. s. 196.

¹⁰⁰ ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech. Dávne i nedávne aféry cti*. Praha: Regia, 2004, s. 99

krok k prevenci těchto deliktů a předcházela pozdějším větším, jež by se s pravděpodobností dopouštěly.¹⁰¹

Ve 20. století se začíná objevovat animace, jakož to jeden z pedagogických způsobů jak vést děti, mládež a dospělé. „*Systematickou aplikaci animačních principů ve výchově můžeme pozorovat až od šedesátých let 20. století, tedy v době, kdy se v (sociální) práci s mládeží začaly hledat alternativní směry, které by mohly ukázat cestu k výchovnému působení ve volném čase.*“¹⁰² Animace se jako pedagogický nedirektivní způsob jak vést děti, mládež a dospělé ve volném čase používá do dnes a i dnes se dá pokládat za primární prevenci patologických jevů.

4.2 Historický šerm a oživené historie jako prevence sociálně patologických jevů

4.2.1 Účastník adolescent

Na tuto věkovou skupinu se chci ze dvou důvodů. Za prvé je jednou z nejnáchylnějších k sociálně patologickým jevům a druhým důvodem je jejich zastoupení ve volnočasových aktivitách u sdružení oživené historie, skupiny historického šermu, klubů vojenské historie či experimentální archeologie.

Adolescence je období, kdy mladý člověk dělá spoustu důležitých rozhodnutí, jež ovlivní jeho následující život (dokončuje povinnou školní docházku, je vyučen či maturuje). „*Adolescence je však především dobou komplexnější psychosociální přeměny, při které se mění osobnost dospívajícího i jeho sociální pozice*“¹⁰³. Zároveň se snaží osamostatnit a vymanit z vlivu rodičů a dospělých obecně. Snaží se mít vlastní cestu, vlastní názory, vlastní koníčky a vlastní životní styl. Naplňování těchto úkolů a potřeb je často velmi náročné. Jsou tak často náchylní k nebezpečí sociálně patologických jevů a to nejen ve volném čase. Jak tvrdí odborník na slovo vzatý

¹⁰¹ Srov. *Dějiny pedagogického myšlení*, soubor studijních textů st. 164

¹⁰² KAPLÁNEK, M., *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 23.

¹⁰³ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 528.

„Volný čas a systém jeho aktivit a institucí je dynamickou, a ne příliš ustálenou, nadějnou, a zároveň rizikovou oblastí současného člověka.“¹⁰⁴

Největší vliv na jejich jednání a tím pádem i trávení času má v této chvíli vrstevnická skupina (peer groups). Často tráví volný čas s jedním člověkem či malou skupinou přátel. Vrstevnická skupina pomáhá k úplné socializaci jedince a zároveň k enkulturaci. Vrstevnická skupina také pomáhá adolescentovy v separaci od rodičů a postavení se na vlastní nohy. *„Dospívající se cítí dobře, když mají pocit, že jsou vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni.“¹⁰⁵*

I toto je součástí dynamiky vrstevnické skupiny. Často se tak může stát, že zdravě fungující skupiny se stává nezdravě fungující skupinou, v níž mohou projevit sociálně patologické jevy jako například šikana, vandalismus atd. Proto je velmi důležitá prevence i v tomto věku.

Vrstevnická skupina však nemusí být hlavní příčinou toho, že se u adolescenta začnou projevovat sociálně patologické jevy. Sklony si může přinášet již z rodinného prostředí. Hodně záleží na její funkčnosti, protože právě odsud si ve velké míře adolescent přináší návyky, jak trávit volný čas. Často se pak setkáváme s adolescenty z liberálního až lhostejného prostředí, kteří hledají naplnění své touhy v potřebách emocionálního charakteru jiným způsobem (např. drogou či jiným negativním a rizikovým sociálním chováním a sociálních patologických jevech). Jevům patologického charakteru podléhají i děti, na které jsou od rodičů kladeny velké nároky. U těchto dětí často dochází k pocitům přepětí nebo k pocitům selhání, které řeší například drogou. Dalším možným faktorem ovlivňujícím sklony k sociálně patologickým jevům je prostředí školy a třídy.

Do volného času si často adolescenti přenášejí potřebu vyplnit své emocionální potřeby a touhy. Volný čas u této věkové skupiny má svá specifika. Mládež nemá

¹⁰⁴ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, s. 173.

¹⁰⁵ MACEK, P., *Adolescence*, s. 57.

„dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení.“¹⁰⁶

Citlivé vedení adolescentů a mladých dospělých můžeme najít i v takové volnočasové aktivitě jako je zájem o historii v podobě (aktivního) členství ve skupině historického šermu či sdružení pro oživenou historii.

4.2.2 Animační metody a principy použitelné v rámci oživené historie a historického šermu

Při pohledu na skupinu historického šermu či na sdružení pro oživenou historii zjistíme, že je to skupina lidí různého věkového rozložení, v níž „vedoucí skupiny“ používají spíše nevědomě, než vědomě, principy a metody Animace. V dnešní době existují skupiny a sdružení kde nenajdeme jediného adolescenta a naopak najdeme skupiny a sdružení, kde je adolescentů převážná většina. V takovýchto skupinách a sdruženích by mohl „vedoucí“ zvolit pro lepší pozitivní vývoj jednotlivců i celé skupiny principy a metody Animace. Nebo by v takovéto skupině mohl najít uplatnění volnočasový pedagog. Zároveň by animační metody a principy mohly být použity jako primární prevence proti sociálně patologickým jevům, které se mohou ve skupině či sdružení ocitnout a tak nastartovat negativní směřování skupiny i jejích členů. Můžeme stejně jako Horst Opaschowski definovat animaci jako „*nedirektivní motivaci, podněcování a podporu, která umožňuje aktivitu, uvolňuje kreativitu, podporuje vytvoření skupiny a usnadňuje účast na kulturním životě.*“¹⁰⁷ Nyní se podívejme na jednotlivé principy a metody, které by se při vedení skupiny lidí v této volnočasové aktivitě daly použít.

Zcela zásadním článkem animačního řetězce je vedoucí či vůdce. V případě sdružení pro oživenou historii je to většinou člověk představující šlechtice. Stejně jako animátor to bývá člověk s přirozenými vůdcovskými schopnostmi a přirozenou autoritou, zároveň si drží tuto autoritu v rovnováze se vstřícností. Tato osoba by neměla být lhostejná, na

¹⁰⁶ PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času*, s. 13.

¹⁰⁷ Srov. OPASHOWSKI in KAPLANEK, M. *ANIMACE: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 31.

druhou stranu by neměla zaujmout nekritický mládežnický postoj, kdy prakticky rezignuje.

Měl by to být člověk, který nejen objevuje v mladých lidech jejich skrytý potenciál a pomáhá jej uvolnit, ale je sám nositelem tradičních hodnot kultury, do níž mladí lidé vrůstají. Proto se od něj očekává, že je již světonázorově i emočně zakotvenou osobností. Dobrým vychovatelem může totiž být jenom člověk, který žije hodnotami, jež předává.¹⁰⁸ Jak tvrdí Opaschowski „*při animaci jsou primárním výchovným faktorem vztahy: vztah účastníků mezi sebou i vztah jednotlivých členů skupiny k vedoucímu (vychovateli).*“¹⁰⁹ Díky těmto autentickým vztahům může animátor („vedoucí“) předávat své hodnoty a zároveň vytvořit „*bezpečné prostředí*“, tj. *atmosféru důvěry, v níž se účastníci cítí „jako doma“.* Tato vlastnost je předpokladem k tomu, aby se účastníci vnitřně uvolnili a byli vzájemně otevření.“¹¹⁰ Důležité je nejen skupinu vytvořit, ale umět sledovat její atmosféru a reagovat na vývoj kam skupina směřuje. „*Skupina je prostředí, které jedince drží a posiluje (empowerment).*“¹¹¹ Dalším důležitým prvkem animačních metod je „*aby skupina byla nositelem pozitivního výchovného náboje, tzn., aby se členové skupiny vzájemně korigovali a podporovali v sebe výchovném úsilí.*“¹¹²

¹⁰⁸ Srov. KAPLANEK, M., *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 46.

¹⁰⁹ Srov. OPASHOWSKI in KAPLANEK, M. *ANIMACE: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 34.

¹¹⁰ Geborgenheit in KAPLANEK, M. *ANIMACE: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s.

¹¹¹ KAPLANEK, M. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 49.

¹¹² KAPLANEK, M. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*, s. 50.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se teoreticky zabývala výchovou a její součástí výukou šermu v historii i v současnosti.

První kapitola zpracovává výchovu a výuku šermu v historii. Pojednávám zde o výchově v několika historických obdobích (starověku, raném a vrcholném středověku a 19. století). Již ve starověkých civilizacích můžeme hledat známky šermu jako součásti výchovy a to většinou u vyšších vrstev společnosti. Ve starověku to byli svobodní občané, ve středověku rytířstvo a šlechta, v renesanci aristokracie a měšťané, až v 19. století se šerm stává celospolečensky přístupný a však i v této době si šlechtici snaží držet jakési výsostné právo na výuku šermu díky jejich vznešeným předkům.

Ve druhé kapitole znázorňuji přelom ve výuce šermu i jeho chápání. Dále se také seznamuje s odvětvími šermu, kterým se z něj postupem času vyvinuli a odtrhli jako samostatné volnočasové zájmy. Zabývám se jejich počátky a historií. Poukazuji například na historický šerm, oživenou historii, experimentální archeologii a vojenské kluby. Šerm se chápe jako sport, i když se stále využívá v omezeném množství jako způsob boje. Šerm jako výchovný systém je odsunut z výchovy primární do výchovy zájmové a volnočasové.

Třetí kapitola je určitý stručný přehled jednotlivých sdružení pro oživenou historii a experimentální archeologii dále skupin historického šermu a vojenské historie u nás i Evropě. Zajímavým zjištěním bylo, že většina našich českých sdružení pro oživenou historii spolupracují na různé úrovni se zahraničními sdruženími. Některé si vzájemně vyměňují poznatky, doporučují postupy a literaturu. Jiní pořádají akce, na kterých se podílejí obě strany. Druzí hledají u zahraničních kolegů jen inspiraci. Několik českých skupin a sdružení se snaží spolupracovat mezi sebou v rámci určitého časového období. Například při pořádání a účasti na různých akcích, či konzultací určitých technik, výuky šermu atd.

Čtvrtá kapitola hovoří o využití volnočasové zájmové aktivity historického šermu a oživené historie jako preventivní opatření proti sociálně patologickým jevům. Pomocí principů a metod animace u věkové skupiny adolescentů. Kapitola také ukazuje ve stručnosti několik příkladů z historie sociálně patologických jevů, také zpracovává oblast adolescence vývojového období, trávení volného času mládeže a jejich specifika.

Došla jsem k závěru, že většina vedoucích skupin historického šermu a sdružení pro oživenou historii nevědomě vystupuje v roli animátora. Často se tak stává, že dnešní adolescenti vedoucího uznávají, i když k autoritám mají všeobecně odpor. Vedoucí v roli animátora autoritu nevyžaduje a jako prvotní věc se snaží s tím, koho má vést, navázat bližší vztah a díky tomuto vztahu s adolescentem (nebo jiným „vedeným“ člověkem) ho může lépe jednat a vést. Vývojová fáze adolescenta není nijak lehkým obdobím, dochází zde k velkému množství důležitých rozhodnutí, které mohou člověka nasměrovat v životě na určitou cestu. Proto je třeba dbát na citlivé vedení a motivování těchto mladých lidí jak v rodinném, školním a hlavně volnočasovém prostředí. Velký vliv má v tomto období vrstevnická skupina, která může adolescentům buď pomoci v další cestě životem, nebo je strhnout k sociálně patologickému chování a jevům. Pozitivním způsobem pak může pomoci v prevenci volnočasový zájem skupinového charakteru (např. účast ve skupině historického šermu či občanském sdružení pro oživenou historii, kde vedoucí vystupuje jako animátor nebo alespoň používá prvky animace). V těchto sdruženích a skupinách je dobré pořádat pravidelná setkání například tréninky, semináře a výrobní setkání, na kterých se mohou členové něco dozvědět (např. jak ušít boty), ale hlavně utužit vztahy s ostatními členy.

Uvědomuji si, že touto prací danou problematiku zcela nevyčerpám a že moje práce má limity. Při psaní práce se mi podařilo odhalit několik dalších témat, která by bylo dobré a zajímavé zpracovat. Například rozpracování fenoménu „středověkých“ bitev pořádaných skupinami historického šermu. Za zpracování by dále stála například vzdělávací akce pro širokou veřejnost Štítý stříbrného lva na hradě Velhartice. Dalším zajímavým tématem by mohly být sociálně patologické jevy v minulosti a jejich řešení v dané době, či zpracování samotného tématu oživené historie.

Seznam použité literatury

BENDL, V. CIBULA, V., HAMŠÍK, I., a kol. *Kniha olympijských her*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1994, 248 s. ISBN 80-205-0382-x

Dějiny pedagogického myšlení, soubor studijních textů [cit. 22.3 2014] [online] dostupné na WWW: < <http://www.tf.jcu.cz/katedry/pednov/osoby/a/vyuka>>.

FLORENC, V., VAŘEKA, J. *Lidová architektura*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983. s. 7.

FLORI, Jean. *Rytíři a rytířství ve středověku*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2008. Kulturní historie, ISBN 978-80- 7021-897-6.

GEXA, J. *Přehled světových dějin sportu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, se 78

HARTL, P. & HARTLOVÁ, H., *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HARTL, P. *Psychologický slovník*, vyd. ?, Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5

HLOŽEK, M. *Encyklopedie moderních metod v archeologii*. Praha: Nakladatelství Libri, 2008. s. 32. ISBN 80-7277-230- 9

HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, 1. Vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

JANDÁSEK, L., PELIKÁN, J. *Stručné dějiny Sokolstva /1889 - 1912/*. Praha 1946,

KAPLANEK, M. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0565-4

KÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I., .*

KOLBAS, O. *Šlechtic nejen rodem: Václav hrabě Kounic*, Brno: Ave, 1993

KOLDÍNSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*. Vydání druhé. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2004, s. 47. ISBN 80-7185-639-8.

KOLDÍNSKÁ, M., MAŤA, P. *Adam Mladší z Valdštejna (1569-1638). Deník rudolfínského dvořana*. Praha: Argo, 1997,

LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*, Vyd. 2., Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-545-3

LETOŠNÍKOVÁ, L. HERČÍK, J., *Zbraně, šerm a mečíři*. Praha: Albatros, 1989, s. 102., ISBN 859-40-504-2041-0.

MACEK, P., *Adolescence*. 1. vydání, Praha: Portál. 2003, s. 57. ISBN 80-7178-747-7

OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry: historická geneze sportu*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1979. ISBN ?

PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času*. 3. aktual. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PETRÁŇ, J., *Dějiny hmotné kultury II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, ISBN 80-7184-084-X.

PLCH, P. *Historický šerm*, Praha: Státní nakladatelství, 1981

POKORNÝ, V. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*, 3. rozšíř. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86568-04-0

REYNOLDS, P., J. *Povaha experimentu v archeologii: Rekonstrukce a experiment v archeologii*, 2001, č. 2. S. 154. Ročenka

Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1979. ISBN 80-7192-222-6

ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech. Dávné i nedávné aféry cti*. Praha: Regia, 2004,

TICHÝ, R., THÉR, R. Úvodní slovo. *(Re)konstrukce a experiment v archeologii*, 2002, č. 3, s. 4;

UTRIO, K. *Dcery Eviny: Historie evropské ženy*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Hejkal, ISBN 80-901646-0-9.

VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁCHALA, B. *Staří Egypťané* druhé vydání. Praha: Libry, 2010, ISBN 978-80-7277-472-2.

VAN DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*. II. díl. *Vesnice a město*. Praha: Argo, 2006.

VERDON, J., *Volný čas ve středověku*, Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.

VINCENC, J., *Stručná historie šermu*. 2. doplněné a opravené vydání. Praha: Elka press, 2002. Militaria, sv. 16., ISBN 80-902745-4-4.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008,

VONDRA, R. *České země v letech 1792 - 1848: Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástup páry*. První. Praha: Libri, 2013, ISBN 978-80-7277-503-3.

ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta rakouského císařství*, Vyd. 1., Praha: agentura Palcát, 2006. ISBN 80-86781-08-9

Online odkazy

. *O nás, Dvůr hradecké královny Alžběty Richenzy 1308-1318* [online]. [cit. 4. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.hradeckydvor.net/o-nas/>>.

WAGNER in KŘÍŽEK, 2008, KŘÍŽEK, L. *Historický šerm v Čechách*. 2008. [cit. 23.2 2014]. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskyserm.cz/NewsDetail-474>>

Kdo je současná Císařská Slavkovská Garda? [online]. [cit. 25.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.gardeausterlitz.cz/index.htm>>.

Sdružení pro živou historii Curia Vitkov [online]. [cit. 25. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://curiavitkov.cz/sdruzeni.html>>.

Co je „Curia Vitkov“? [online]. [cit. 22. 2 2013]. Dostupné na WWW: <<http://curiavitkov.cz/curia1.html>>.

historie společnosti Štvanci [online]. [cit. 25. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.stvanci.cz/>> .

About us [online]. [cit. 26.2 214] Dostupné na WWW: <www.guerriers-avalon.org>.

[online]. [27. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.rebel.cz/>>.

Družina pánů z Pořešína[oline]. [cit 28.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.poresin.info/>> .

[oline]. [cit. 29.2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.cacwa.cz/cacwa/>>.

About us [online]. Eindhoven: EXARC, 2001. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://exarc.net/about-us>>

O skupině [online]. [cit. 5. 3 20014]. Dostupné na WWW: <<http://www.shs-taranis.com/>>.

Historická společnost Arx Bona o nás [online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.arxbona.cz/onas2.php>> .

O skupine[online]. [cit. 5. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.vinedi.sk>>.

[online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.vinedi.sk>>.

We about us [oline]. [cit 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <www.tempora-nostra.de>.

Wir über uns [online]. [cit. 5. 3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.kompania.sk>>.

Présentation[online]. [cit. 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.historiavivens1300.at/>>.

Willkommen auf unserer homepage[online]. [cit 5.3 2014]. Dostupné na WWW: <www.guerriers-avalon.org>.

MINAŘÍK, *O drogách obecně* [cit. 15.3 2014]. [on-line]. Dostupné na WWW: <<http://www.drogovaporadna.cz/o-drogach-obecne.html>>.

SKJALDBORG Společnost pro živou historii [online]. [cit. 22. 2 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.skjaldborg.cz/oskupine.htm>>.

Abstrakt

Práce hovoří o výuce šermu v minulosti až do současnosti. Kdy poukazuje na, že prvotní způsob boje se vyvinul a změnil ve volnočasovou aktivitu a sport. Znárodnuje vznik a svébytné fungování několika volnočasových aktivit, kterým dal základy. Další část práce je představením nemnoho skupin věnující se oživené historii, historickému šermu a experimentální archeologii v Čechách i v zahraničí. Poslední část znárodnuje možné využití principů a metodiky volnočasové pedagogiky v těchto volnočasových aktivitách, jako prevenci před sociálně patologickými jevy ohrožující adolescenty.

Klíčová slova: boj, výuka šermu, šerm, sportovní šerm, historický šerm, oživená historie, rytíř, renesanční aristokrat, olympijské hry, experimentální archeologie, sociálně patologické jevy, prevence, volný čas, historie.

Abstrakt

the thesis is about teaching fencing from the past to the present times. It shows the developing of the first forms of fight and its change to a free time activity. It also shows the roots and functioning of some other free time activities which were derived from fencing. The next part of the thesis presents a few groups dedicated to the living history, historical fencing and experimental archeology in the Czech Republic and abroad. Last part of the thesis shows some possible usage of principles and methods of free time pedagogy in these free time activities as prevention of the sociological and pathological phenomenoms that endanger teenagers.

Key words: fight , fencing teaching , fencing , historic(al) fencing, living history, knight, renaissance aristokrat, hry olympic games, experimental archeology, sociological and pathological phenomenas, preventiv, free time, history,